

II. ÉVFOLYAM * POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM * 1933 MARCIUS

3

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT * SZERKESZTI: SZENTELEKY KORNÉL
TARS-SZERKESZTŐK: CSUKA ZOLTAN ÉS RADO IMRE

Kalangya hírei

A Kalangya Noviszádon március ötödikén tartotta meg első irodalmi estjét, amely valóban társadalmi és irodalmi nagy kultüreseménye volt a báni székvárosnak. A Kalangya szerkesztősége Nikolics Milán dunai bánt is meghívta az irodalmi estére, egyben pedig a Kalangya két szerkesztője átnyújtotta a bánnak a Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadásában megjelent Ducsiés Jován, az »Álmok városa« című könyvét, amely a jugoszláv-magyar kulturközeledés egyik pompás dokumentuma. Nikolics Milán bán kitüntető szívélvességgel fogadta a Kalangya embereit s kijelentette, hogy sajnálja, hogy betegsége miatt nem mehet el a felolvasó estre, képviselőtében azonban Jaksics Dusánt a bánság közoktatásügyi osztályának főnökét, valamint Radulovics Branko inspektort küldeti ki. A bán egyben örömet nyilvánította azon, hogy a Kalangya és a Jugoszláviai Magyar Könyvtár annyira hatékonyan közreműködnek a lelkek békéjén és a jugoszláv-magyar kulturközeledésen.

A Kalangya estet előkelő és nagy közönség jelenlétében tartották meg a Habag ház nagytermében, este kilenc órai kezdettel. A báni képviselőkön kívül megjelent a Kalangya-esten dr. Borota Branisláv noviszádi polgármester, Kocsa Miloje dr. noviszádi rendőrigazgató, Páth Ferenc noviszádi apát esperesplébános, a Magyar Közművelődési Egyesület részéről dr. Várady Imre elnök és Juhász Ferenc főtitkár, valamint a Jugoszláviai Magyar Könyvtár szerkesztője dr. Strelitzky Dénes, ezenkívül még igen sok más előkelőség.

Az est mindenképpen nivós és értékes műsorát méltóképpen nyitotta meg dr. Vilt Vilmos főorvos, A Mi Irodalmunk és a Kalangya egyik alapítójának felolvasása. Dr. Vilt Vilmos a jugoszláviai magyar irodalom nehéz, ugartöréses kiépítését ecsetelte és hangsúlyozta, hogy az írók milyen lankadatlan hittel és kitartással dolgoztak esztendőkön keresztül, családásokon és visszautasításokon át vitték a harcot addig, amíg végre sikerült megteremtteni az itteni magyarság reprezentatív irodalmi folyóiratát, a Kalangyát és a magyar könyvkiadást, amely évi tizenhat könyvet nyújt át a magyarságnak, mint az itteni alkotó munka dokumentumát. Dr. Vilt hangsúlyozta felolvasásában, hogy mindezt irodalmi társaság nélkül sikerült az íróknak elérni és rámutatott arra, hogy az íróknak ilyen egyesülésére milyen nagy szükség lenne és mennyire fontos lenne ez nemcsak a magyar alkotómunka szempontjára.

A magyar könyv

A nép ereje sokszor részerő összessége. Az egyes ereje, az egyes magasabb képességei az összes erejét hatásosabbá és nagyobbá teszi. Az összeség érdeke az, hogy ez az erő minél mélyebb gyökerű legyen és hogy

a lélek legyen az erő alapja.

A néplélek. A néplélek, amelyet formázni kell, amelyet csiszolni kell, amelynek célt kell adni, amelynek irányt kell szabni. Elveszett az a nép, amelynek nincsen iránya és posványba merül az a nép, amelynek lelkében nincsenek magasabb rendű célkitűzések. A kisebbségi nép sorsa éppen azért nehéz, mert a mindennapi élet nagy megpróbáltatásai, a létfenntartásnak ezernyi gondjai az egyes embernél lassanként elmosás az összetartozandóság érzéseit és az egyes ember lelkéből kinyomják azoknak a közös célkitűzéseknek a mindig jobban elhalványuló körvonalait, amelyek nélkül a néplélek tulajdonképpen tehetetlen és élettelen lesz.

*

A jugoszláviai magyarság életében az utolsó esztendőkből valami csendes és lassan dolgozó munka kezdi éreztetni hatásait. Ez a munka teljesen szervezetlen és ennek a munkának nincsenek határozott előre megállapított irányvonalai, nincs is programja.

Nincsenek irányítói és nincsenek vezérei, ami igen bölcs dolog.

Egészen bölcs dolog az, ha egy nép vezérek nélkül él, mert akkor maga formálja ki az életét és nem kötik egyes embereknek elgondolásai.

Igen bölcs ez a munka azért is, mert távol áll minden politikától. A kisebbségi népekre a politizálás sok veszedelmet jelent, habár elvitathatatlan tény az, hogy a kisebbségi élet bizonyos vonatkozásokban akkor sem mentesülhet a politizálástól, ha maga a kisebbségi nép tudatosan és elhatározottan lemond a politizálásról. Ma már politika minden. Ezzel tisztában kell lenni, hogy politika a kenyérkereset is, politika a cipő-

készítés és politika a krumplikapálás. Minden politika. Mert az egész élet tulajdonképpen politika. Nem az a politika, amely pártok elgondolásai szerint ugrándozik, amely egyes jó, vagy rosszszándékú emberek tervezgetései szerint lökdösi előre a tömegeket, hanem az a politika, amelyet maga az élet követel meg.

Az élet pedig azt követeli, hogy minden ember igyekezzék magának annyi lehetőséget megszerezni, amennyivel a maga képességeit a legjobban kifejtheti.

Ami vonatkozik az emberre, az áll az egész népre is.

Egy kis népcsoportnak, félmillió embernek természetesen nehezebb megtalálni a maga életlehetőségeit, természetesen nehezebb megtalálni azokat a módokat, amelyekben lelki képességeit tökéletesen kiélheti, mint a nagy népeknek. Különösen nehéz az ilyen kis népcsoport helyzete akkor, ha elég nagy területen ezer apró szigetre szétszoltan él és ha anyagi nehézségek teszik az életét külön is küzdelmessé.

A nehézségek, a megpróbáltatások, a helyzetadta lemondás és a helyzetből származó teljes megtartóztatás adják meg a kisebbségi politika igazi karakterét. A kisebbségi politika mindig konzervatív, mindig a már létező megőrzése és tovább fenntartása a célja.

*

Ezt a konzervatív politikát akkor is folytathatja a kisebbség, ha semmiféle politikai akciót nem fejt ki, ha semmiféle aktív politikai cselekedetet nem végez. Csak meg kell találni a módot. Meg kell találni a lehetőségeket, amelyek a kisebbségi népet képessé teszik arra, hogy lelki kincseit megőrizze és fejlessze.

*

Ezeknek a lehetőségeknek a megkeresése és ezeknek a nagy feladatoknak az elvégzése nem a politikusokra hárul, hanem az írókra. Az író, a költő mindig a nép vezére.

Mindenki, aki ír, nem önmagának ír és nem önmagáért ír, hanem a népének és a népéért.

Akinek az írása öncél, akinek az írása csak önös hiúságnak kielégítése, annak az írása semmi és annak az írása felesleges. Jobb volna, ha soha nem lett volna. Csak annak az írásnak van jogosultsága, amely valamilyen formában és valamilyen célkitűzéssel a közösséget szolgálja. A cél egészen mellékes. Egészen mellékes az, hogy az író baloldali beállítottságú, vagy jobboldali világnézetű. Egészen mellékes az is, hogy az írás milyen. Lehet még kezdetleges, lehet még döcögő, lehet még gyarló, de ha kezdetleges formában valamilyen nemesebb tartá-

lom van, ha a döcögő szavak alatt valamilyen szép és lelkes gondolat érzik, amely a nagy tömegeknek szól és amely a nagy tömegekért szól, akkor ez az írás nagy és szép dolog.

*

Pár esztendő óta néhány lelkes ember elkezdte egybegyűjteni a magyar írás munkásait ezen a földön. Őszintén bevallom, hogy elcinte bizonyos sajnálkozó és szégyenkező mosolygással néztem ezt a munkát. No de ilyen... Mit akarnak? Hát nincs itt senki. Az a néhány ember, aki irogat a maga passziójára, hát hadd írjon.... De soha se lesz itt magyar irodalom. Nem jó a föld. Ez a föld nagyon jó arra, hogy buzát vessenek bele, hogy szép kövér disznót hizlaljanak rajta, de költőket nem tud termelni. És költőket nem tud eltartani. Nem poéták kellenek ide, nem szép, csiszolt sorok, nem fent kóválygó, a magasságban csillogó szépséges gondolatok, hanem vaskos tréfa és jóízű pohár bor....

Igy gondoltam és messziről így néztem a dolgokat. Bizonyos keserűséggel és bizonyos lemondással, ami úgy hozzászokott a lelkemhez, mert az írás mesterségében a keserűség és a lemondás lassan odaszegődnek az ember mellé mint Faust mellé az úton a kis fekete kutya. Ez a kis fekete kutya az ördög, a kételkedés, a gyöngeség.

A bizalmatlanság önmagunkkal szemben és a többiekkel szemben.

Aki el tudja magától kergetni ezt a kis fekete kutyát, az az erős és az az igaz. Az tud cselekedni és cselekszik is...

*

Hát ezek az emberek cselekedtek. Elkergették maguktól a fekete kutyát és elkergették valamennyiünk sarkából a fekete kutyát. Furcsa elgondolni, hogy ez a nagyon szelid, szinte az elefántcsonttorony magasságában gondolkodó ember, Szentleky Kornél tudott ilyen erős lenni.

Ő kergette el a fekete kutyát.

Furcsa elgondolni, hogy ez a szelid ember, talán éppen a szelid-ségével és akarásával, szelid makacsságával fel tudta rázni ezeket a közönyös embereket, ezeket a megelégedett, a hasuknak élő, a jó pohár bort csettentve élvező embereket. Egészen furcsa, hogy ez a szelid ember rá tudta kényszeríteni ezeket a nehéz vérű embereket arra, hogy könyvet olvassanak. Verset. Verset, amin pár esztendővel ezelőtt még csak nevettek. Verset, aminek a gondolatai talán egészen messze esnek a nagy tömegtől.

Imponáló az, hogy már verset is olvasnak a jugoszláviai magyarok.

*

Ez volt a Kalangya sikere. Szinte hihetetlen és szinte megmagyarázhatatlan, amit a lelkesedés és a jószándék teremt meg. Aztán elkövetkezik a még nagyobb csoda, amit már elgondolni sem tudtunk volna, amiről álmainkban sem mertünk volna fantáziálni. Magyar könyvkiadás Jugoszláviában? Annál a népnél, amelynél a könyv még húsz esztendővel ezelőtt csak cifraság volt, amelyet szépen bekötöttek, betettek a szekrénybe és nem olvasták. Annál a népnél, amely nem szeret olvasni. Mondjuk csak meg őszintén, hogy nem szeret olvasni és tulajdonképpen

most tanulja meg az olvasás művészetét.

Jó tanítómesterei vannak. Be kell azt vallanom nekem is, aki messziről néztem a dolgokat, aki fáradtan és lemondásba elmerülten, csak néztem, amit műveltek. Előbb egy könyvvel próbálkoztak, azután még egy könyvvel, egészen primitív módon

házzról-házra járva, mint a betlehemesek,

talán meggörbített háttal és talán keservesen kérő szóval. Talán ezer elutasítás, ezer gúnyos lekicsinylő szót elszenvedve végezték ezt a nehéz házaló munkát.

Azután meg lett a magyar könyvkiadás. Előttem fekszik az első kötet. A jugoszláviai magyar könyvtár első kötete. Szép, külsejében izléses artisztikus, méltó keret ahhoz a szépséges maghoz, amelyet ad. Ducsics Jovan könyve első kötete ennek a jugoszláviai magyar könyvtárnak és valami

szimbolikus jelentősége van annak, hogy a jugoszláv irodalomnak ez a fejedelme nyitja meg a koldus kis jugoszláviai magyar irodalom könyvtárának a sorát.

Azzal kezdtem, hogy minden politika. Az irodalom is az. Van jó politika és rossz politika.

A jó politika az, amely közelebb hozza egymáshoz az embereket. És az a politika, amelyet a jugoszláviai magyar könyvkiadás folytat akkor, amikor a jugoszláviai magyar irodalom termékeit egybefogja, amikor a jugoszláv és a magyar irodalom alkotó erőit a megértés szolgálatába állítja, az a jó politika.

Ezt a jó politikát ki kell mélyíteni. Mennél nagyobb rezonáló erőt kell adni annak a bátor kezdésnek, amit a jugoszláviai magyar könyvkiadás jelent és minél nagyobb táborot kell szerezni a jugoszláviai magyar könyvnek.

Most már elmúlt a koldulva házalás ideje, most már nem kell szegyenkező szóval könyörgő mozdulattal kérni támogatást a magyar könyvnek.

A magyar könyv most már olyan érték, amelyet meg kell becsülni.

A magyar íróat szeretni kell és dédelgetni kell. A szeretésnek, a dédelgetésnek olyan egyszerű formája van. Meg kell venni a könyveket. Ez nem áldozat, ez nem kegy, ez nem ajándék, ez nem annak a néhány embernek a jólelkű támogatása, aki az írásban éli ki az életét és aki a gondolat erejével akar szolgálni.

Ez kötelesség. Mindenkiné a kötelessége. Mindenkiné a kötelessége, aki úgy érzi, hogy magyar.

Havas Károly.

Amerikában a világgazdasági berendezkedés új elméletét hirdeti a tehnokrácia. Többek között ezt mondja: Az egész világgazdasági krízis alapja az, hogy a huszadik század termelési rendszere felett a tizenharmadik század mentalitásával gondolkodó bankárok és politikusok uralkodnak. Ezt az ellentétet fenntartani ép oly kevéssé lehet, mint ahogy nem lehet beszorítani egy tizenöt éves fiút egy nyolcéves gyerekre szabott ruhába. A megoldás nem az életnivó és a termelés leszállításában van, hanem egy teljesen új gazdasági rendszerben, amely a való életnek megfelelő értékmérőt teremt a pénz helyett és amely lehetővé teszi, hogy a géptechnika folytonos továbbfejlesztésével és a termelés természetes fokozásával eljussunk a heti husz, tizenhat és tizennégyórás munkaidőhöz, a munkanélküliség teljes kiküszöbölésével.

A világgazdaság körül

(Folytatás)

IX.

A világgazdaság nemlétezésének egyik legfényesebb vagy ha úgy tetszik: sötétebb bizonyítéka az emberek nagy tömegei által kitermelt javak, valamint a rendelkezésre álló munkaerő nagy részének termeléketlen, sőt egyenesen káros, vészthozó lerögzítése és elpazarlása. Ebben a tekintetben az első helyet foglalják el a különféle államok katonai kiadásai, melyek a legkevesebb helyen vannak arányban az illető állam gazdasági erejével és valóságos védelmi és rendfentartási szükségletével, sőt inkább olyan hódítások, leigazolások keresztülvitelét vagy állandósítását célozzák, melyek a reájuk fordított áldozatot sem az emberiség, sem az illető nemzet szempontjából meg nem éri, amelyeket még az acsarkodó szomszédok előre nem látható támadásai ellen való védelem sem okolhatna meg, mi-helyt meglenne a nemzetek, országok közt az az együttműködés, mely egy világgazdaság alapját és kiindulását adhatná. Itt ismét Lloyd-Georgera hivatkozhatunk, aki megkapóan mutatott rá arra a lehetetlen állapotra, hogy Európában az Észak-amerikai Unióéval közel egyenlő területen, ezen Unió lakosságának háromszorosára menő népesség akar megélni — 30 államra eloszolva, melyek mindegyike határ és egyéb védelmet tart fenn az összes szomszédok irányában, ami végett a világ hadikiadásainak 66%-át is viseli, míg pl. Amerika csak 17%-ot.

De nemcsak a védelmi és rendfentartási kiadások nőnek messze túl a termelékenység vagyis megengedhetőség határain, majdnem ugyanez történik a közművelődési, kulturális téren is. Szíves olvasóim közül némelyek itt talán ellentmondának nekem, a kulturáért tett kiadás sohasem túlságos és fölösleges, — ezt vitatják. Vita ugyan ebből sem származnék, mert előbbi kijelentésem ellenére teljességgel egy nézetten vagyok velük. Minden kulturális célra tett kiadás megokolt, mi-helyt a valódi kultúrát szolgálja, bármely nyelven, bármely módon; iskolai tanítással, tudományos kutatással, művészi alkotással. Amíg mindezek önmagukért és az összememberiségért

történnék, nem pedig bevallottan vagy leplezetten valamely szűkebb cél szolgálatáért. Hogy világosabb legyenek: ez olyan iskolai oktatás, melynek célja a jövő nemzedék gögijének, gyűlölködésének, bosszújának, kapzsiságának, rablás- és gyilkoláshajlamának egy bizonyos irányban nagyra fejlesztése és kiélezése, — az emberiség szempontjából nem kultúrténykedés, az erre fordított minden garas a világgazdaság számlakönyvében elpazarolt örökös teherterhelés marad. Ugyanez áll a hasonló célokra olykor szédítő költségekkel emelt műemlékekre, épületekre, rendezett ünnepélyekre nézve is, — hogy a néppusztító fegyverek és harcmódok kieszelését és kiépítését szolgáló tudományos munkáról ne is beszéljünk. Mindezeknek lehet olykor még jó eredménye is, bizonyos valóban értékes ismereteknek gyorsabb elterjedése, a művészet iránti érdeklődésnek a nép széles köreiből felkeltése; még a tudományos hadszerkeresés is vezethet a békés életben hasznos anyagok és eljárások feltalálására. Mindez a jó azonban csak melléktermék a rossz főtermék mellett, mely szükségképpen az egészre fordított áldozatok túlnyomó nagy részét elnyeli.

Bár nem szívesen érintek olyan pontokat, melyekre nézve sokan joggal érzékenyek, mégis meg kell itt említenem a vallásgyakorlat költségeit is. Helyes és megokolt, ha az emberek legmélyebb lelki szükségletüket még anyagi, pénz- és munkaáldozattal is kielégítik, kifejezik. Ma a világ összes egyházai és vallási társulatai, — talán némely pápuák és középafrikaiak kannibál-vérbosszú-szervezeteitől eltérve, — az összememberiségi megértést, minden, még az illető vallási közösségen kívül álló ember iránt is türelmes szeretetet és segítőkészséget hirdetik, így legkitünőbb előmunkálói lehetnének a világgazdaságnak. Ha — igen, ha sokhelyt nem esnének túlságos léttüntetés és egymással versengés hibájába, — mely miatt azután elhanyagolják feladatuk legnemesebb részét, sok egyes esetben a nagylelkű szeretet helyett a kicsinyes gyűlölködés szóvivőivé is lesznek és még túl is feszítik a hívőiktől és az államoktól kívánt szolgálatok és szolgáltatások mértékét, rendezményeik, építményeik költségessége, képviselőik túlfényűző föllépése által még elkeseredést is támasztanak akárhány még a legszükségesebbeket is nélkülözni kénytelen embertársban.

Az egyházakéhoz hasonlóan túlméretezett, túl költséges és fényűző sokhelyt az államok igazgatási, törvényhozási szervezete. Ez ugyan megint folyamánya lehet annak, hogy kellően szervezett világgazdaság nemlétében minden állam kénytelen létezésével, hatalmával, gazdagságával, — még ha ez utóbbi kettő talán nagyon csekély is, — tüntetni, azokat minden alka-

lommal a világ szeme elé állítani és e mellett a határai közt ki-nevelt értelmiségi osztálynak másirányú gazdasági elhelyezés híján magukban véve alig szükséges hivatali állásokban is megélhetést, boldogulást nyújtani.

Am a szervezett emberi közületek mellett még mindig ki-számíthatatlan mennyiségű jószág és munka pazarlódik el a »szabad« társadalomban az egyesek, sok egyesek törekvése, kedvtelése, szükséglete, kényszerhelyzete folytán, hogy meg-felelően vagy a megfelelőnél fényesebben lépjenek embertársaik-nak szeme elé. A piperecikkekre költött sok milliárdot már említettem, de ezeken fényűző lakásra, nyilvános szórakozó-helyek megfelelő öltözékben fölkeresésére, ott a környezet által megkívánt szesz- és egyéb fogyasztásra még sokkal több esik ki az emberiség életének biztosítására szükségeltetkből. Nem számítva egyes hivatalok betöltőinek, nagybirtokosoknak, ipari és pénzügyi mágnásoknak régi fejedelmeket utánzó udvartar-tásait és pompatüntetésait.

Nem ítélünk el föltétlenül minden fényűzést, még azt is elismerjük, hogy ennek kívánsága a termelő erők olyan meg-feszítéséhez, nagyrafejlesztéséhez vezet, melynek az emberiség főképpen válságos időkben valódi életszükségeitnek fedezését is köszönheti. A fényűzés mintegy tartalék termelő- és teljesi-tőképesség kialakítására vezet. A fényűzést folytatni tudó gaz-dagok mintegy kísérletező kutatói olyan életkellemeiségeknek, melyek közül némelyik utóbb minden ember számára hozzáfér-hetővé válva az egész emberiség életét előrelendítik. Amikor azonban már a széles néprétegek legközvetlenebb szükségletei-nek rovására működik, tehát pazarlássá fajul, — ez szükség-képpen azt eredményezi, hogy a különféle versengésekre és tüntetésekre lekötött tőke és munkaerő nem áll rendelkezésre a valóban termelékeny beruházásokra, sőt a legszükségesebb fogyasztás ellátására sem, így megfelelően kevesebb ember jut valódi és nem csupán ajándék-keresethez, az összememberiségnek kisebb lesz a fogyasztó, vásárló ereje és a világgazdaság neta-láni megszervezői megint csak gyöngébb, életműködésében kor-látoltabb emberiségi anyaggal számolhatnak.

X.

Még ezek után sem lehet ugyan a nagy gazdasági érdek-csoportok vezetőire, az államok kormányzóira egyszerűen azt mondani, hogy nem látják, nem értik feladatukat. Hiszen, ha így lenne, éppen csak el kellene őket mozdítani és helyükbe má-sokat tenni, akik már jobban tudják azt, amit az emberek egész tömege átérez.

A valóságban az emberiség és az egyes népek gazdasági tevékenységének irányítói nagyon is átérzik a termelés és fogyasztás szervezetlenségéből származó bajokat, egyre tesznek intézkedéseket, melyekkel legalább helyileg, ideig óráig könnyítenek is rajtuk.

Mindenekelőtt kísérleteket tesznek az egyes cikkekben mutatkozó szükséglet megállapítására és ennek a szükséglők fizetőképességével egybevetése útján az illető cikkek termelésének megfelelő szabályozására. A kutatás, vagy sokszor csak tapogatódzás eredménye alapján olykor megszorítják a túlnagyrá duzzadt termelést, ezt már a római császárok megtették a borral, ma is teszik egy és másban utódaik a gyapotra, kávéra, cukorra, gummira nézve. Még nagyon is nagy és ezért eladhatatlan készletek megsemmisítésétől sem riadnak vissza, állítólag ős felé azért látható bortermelő vidékeken annyi részeg ember, mert az amúgy is eladhatatlan tavalyi bort okvetlenül meg kell inni, hogy a hordók az új termés számára rendelkezésre álljanak. Némely túlságos arányúnak látszó termelést az államok nehezítő vagy tiltó rendszabályokkal küszöbölnek ki, midőn egyes vidékeken egész megszüntetik bizonyos cikkek termelését, az adócsavar és forgalmi megterhelés szabadjára eresztésével sodornak a megsemmisülésbe egész iparokat (mellekesen megjegyezve ez már megint nem annyira a termelés korlátozásának, mint egyes kedvezményezni kívánt termelő csoportok versenymentesítésének lapjára tartozik). A munkaalaktól elesetteket rendszeres segélyezéssel tartják viszsza már kereső terek megrohanásától és még kétségbeesettebb lépésektől. Szükségmunkákat indítanak meg és a vállalatok vezetőit kormányrendeletekkel vagy a párnás ajtó mögött gyakorolt többé-kevésbé szelíd nyomással kényszerítik több ember alkalmazására, esetleg bizonyos fajta, keresetükben különösen korlátozott emberek, például hadirokkantak, alkalmazására. Végső esetben az államok még egyenes pénzsegélyeket, szubvenciókat is adnak olyan vállalatoknak, melyeknek különben elkerülhetetlen bezárása sok állampolgár és adóalany megélhetését tenné kérdéssé. Idetartoznak az amerikai kávé-, buza- és gyapot-»valorizációk«, vagyis állami felvásárlások is. A mind ezek körül előfordult visszaélések kívül esnek a mai cikk keretén. Némely, rendszerint persze hazai cikkeknek, például lisztnek, ruhaneműnek használatát, fogyasztását, nemcsak vám-, adó- és forgalmi intézkedésekkel védik a külső verseny ellen, hanem a közönség addigi fölvevőkészségén túl is fokozzák hatósági kényszerrel vagy társadalmi nyomással, mely az életveszélyes fenyegetések és ezek beváltása előtt sem

áll meg és rendszerint együttjár minden külföldi cikknek, vagy egy bizonyos vörös posztóvá lett ország termékeinek kizárásával, bojkottjával. Csak az indiai szvadesi mozgalomnak a házi szőttes melletti hadjáratára kell gondolnunk. Bizonyos fényűző költségeket az országok és társadalmi osztályok más irányú fölvevőképeségének megóvása érdekében ismét társadalmi elítéléssel vagy kigúnyolással, de egyenes állami tiltamazással is lehetően kiküszöbölnék. Már az újkor elején eltiltották Spanyolországban az arany ékességül viselését. Velencében a tarka gondolák használatát. A háború alatt fejedelmek éltek tüntetően hadi kenyéren. Sztambolijski bolgár kormánya az összes bármily házból való iskolás gyermekeket eltiltotta a cipőviselésétől. A háború utáni időből nagyobb lakásoknak rekvirálás útján hajléktalanokkal megosztása, a fölöslegeseknek nyilvánított ruházati cikkeknek ruházatlanok számára elszedése, az üzletekben, raktárakban, magánlakásokban tartott élelmiszer-razziák még sokunknak vannak nem éppen kellemes emlékezetében.

Ezek persze mind csak helyi intézkedések, melyeket a termelés, fogyasztás, forgalom nemzetközi kialakulása a leghamarább türethetlennékké vagy egyszerűen hatálytalanokká tehet. Történnek is kísérletek a világszerte mutatkozó bajok nemzetközi megegyezések útján való orvoslására, e végből egyes termelési ágak különféle országokbeli képviselői mind sűrűbben jönnek össze a közös tanácskozó asztalnál. Tengeri, folyamhajózási konvenciók vannak már elég régen érvényben, évtizedek óta működik a Duna-bizottság. Vasúti, pósta-, egészségi, rendővási téren már elég régen nemzetközi konvenciók, szövetségek vannak érvényben, ezekhez újabban repülési egyezmények is járultak. A római mezőgazdasági intézet nagyértékű hirscholgalatával már a régiség patináját viseli. A szintén már a nagy háború előtt fennállott nemzetközi kereskedelmi kamara és az általa az utóbbi években különösen sűrűn rendezett kongresszusok jelentősége megnövekedett. Ugyanezt mondhatjuk a Hágában székelő nemzetközi statisztikai hivatalról, a vaktába és ezért valószínű veszteségre való termelés megelőzésére ma már többféle világszükségletet, világkonjunkturát kutató intézetek működnek, ezek között a genfi index-kutató intézet.

Sokat ígér a munkaügyek helyesebb, világnézetre egyöntetűbb kezelésére nézve a genfi nemzetközi munkahivatal, melyet a világháború után főképpen annak megnehezítésére állítottak fel, hogy egyes országok vállalkozói munkásosztályuk messzebbmenő kiaknázása útján szerezzenek jogtalan és erkölcsstelen verseny-előnyöket már, emberségesebben eljáró or-

szágok vállalatai fölött. Eddig már vagy harminc üdvös egyezmény tervezete indult ki ama társadalomvédelmi központból, igaz, hogy elfogadásuk és kivált keresztülvitelük még elég messze marad az »általános« jelző kiérdeklésétől. Mindenféle szociálpolitika legszebb próbálkozásai megakadnak vagy visszajukra fordulnak az egységesen szervezett világgazdaság hiányán, amennyiben javasolóiknak, az egyes országokban nincs válaszuk a keresztülvitelüknél már egyszer nélkülözhetetlen tökéletes vállalkozók kijelentésére: hogy szociális terhek és korlátozásaik fokozása vagy csak le nem szállítása esetén kénytelenek lennének üzemüket beszüntetni vagy esetleg más országokba áthelyezni, ahol talán egyébként is kedvezőbb körülményeken fölül a munkaerő is olcsóbb és kevésbé védett. Így valóban bekövetkezhetik az a Spengler⁴⁾ által előrelátott eset, hogy a fehér munkás magas keresetébe pusztul bele.

A hágai nemzetközi bíróság legalább a béke idejére nemzetközi joggyakorlatot és a lehetőség határai között jogbiztonságot ígér, ami szintén az egységes gazdaságkialakuláshoz visz közelebb. Már a váltó-, szabadalmi és egyéb törvényeknek a különböző országokban egymáshoz hasonulása is nagy tényezője a gazdasági tevékenység világszerte áttekinthetőségének és biztonságának.

A túltermelés és túlkinálat megelőzésére kartelek, trösztök alakulnak, melyekben több ország, lehetően az egész világ termelői, illetve szállítói megegyeznek bizonyos cikkeknek csak korlátozott, az egyes részvevők közt arányosan szétosztott mennyiségekben előállítására és egységes áron eladására, szállítására nézve; a kartel még minden egyes tagjának ki is jelöli a területet, melyben minden versenytől mentesen egyedül láthatja el az illető cikk piacát, egyes nagyobb megrendeléseket bizonyos arány szerint fel is osztanak a karteltagok közt. Az ilyen »vizszintes-horizontális« megegyezést vagy egyesülést kiegészítik a »függőleges-vertikális« megegyezések és egyesülések a nyersanyagot és azután a fél vagy kész gyártmányt előállító vállalatok, például a vasművek és acélgyárak, a fatermelők és papírgyárak között. Ma 100-nál több nemzetközi kartel működik, állami határokon belül maradó még több. Már vannak, akik egy a gazdaságot mostani bajaitól megváltó egyetemes (General) kartelre gondolnak vagy miként Andreas Fleisig⁵⁾ a nemzetközi kartelek olyan kiépülésére, mely már minden irányban áldásos »Plankapitalizmus«-t jelentene.

⁴⁾ Der Mensch und die Technik.

⁵⁾ Planeuropa.

A kartelleken kívül szövetségek, szindikátusok is gondoskodnak bizonyos termelő csoportok egyöntetűen előnyös beszerzéséről és értékesítéséről. A nagy érdekcsoportok vezetői meg az államok igazgatói itt-ott már belátják, hogy az egymás piacáért késhegyig folytatott harccal mitsem érnek el; kénytelenségből is leszámolnak azzal, hogy néhány előbb említett világmárka felbukkanása ellenére legalább az ipari termelés legtöbbjén terén egyikük sem lehet többé az ötven évvel ezelőtti Anglia értelmében az egész világ ellátója, sőt a legnagyobb nyomással gyarmati sorban tartott országoknak és (nem mindig) színesbőrű népeknek is kinő a — bajusza vagyis saját ipara.

Mindenesetre jellemzők a távolságra, mely ma a világgazdaság valóságos megalakulásától elvალaszt, az országok vámpolitikájának fordulatai. Az önmagában megállás és a nagyobb egészbe kapcsolódás indítékai váltakozó erővel irányítják a nemzetközi gazdaságok vezetőinek eljárását. Hat-hét évtizeddel ezelőtt úgy látszott, hogy az általános szabadkereskedelem felé haladunk, mely egyedül fér össze egy igazi világgazdasággal. A nemzetközi forgalmat méltányosaknak mondható vám-szerződések mellett vasúti és hajózási tarifaszerződések egészítették ki, melyek a külföldre vagy külföldön át szállítót megóvták a másokénál kedvezőtlenebb elbánástól, nagyobb mérvű megsarcolástól. A mindenfelé meghozott autonóm vámtarifák mind magasabbra nyúló védelmi tételeikkel azután hosszú időre sirbatették a szabadkereskedelmet, sőt még a kétségtelenül ennek irányába mutató legtöbb kedvezmény szerződési záradékok hatását is nagy mértékben letörték. Úgy hogy ma már haladásszámba megy, ha két vagy több állam preferenciális, illetve kompenzációs kontingens-szerződést köt némely árúk meghatározott mennyiségének a rendesnél mérsékeltebb vámtételek mellett kicserélésére és ezt a megegyezést harmadik államok tiltakozása meg nem hiúsítja. Kötnek azért az államok vámszerződéseket, vámúniókat is; ezek útján mindegyik még némi verseny vállalásának veszélyére is megnöveli a saját termelői számára azt a piacot, melyen cikkeit szabadon vagy még elviselhető megterhelésekkel értékesíthetik, fogyasztói és továbbfeldogozói pedig szintén nagyobb piacon szerezhetik be be túlságosan meg nem drágítva szükségleti cikkeiket, nyersanyagaikat. A világ ma még egymástól többé-kevésbé elzárt, sőt egymással versengő, egymás ellen működő területeinek egységes gazdaságba foglalása vagy legalább a neveltségességig menő szétaprózás megszüntetésére is történnek eszmei kísérletek. Itt főképpen Pánerópa és a vámpolitikailag szoro-

sabbarra fűzött brit birodalom eszméjére, no meg Középeurópára és a gazdasági kisenetentera kell gondolnunk. Mindegyiknek igen illetékes egyének mutatták ki szükségességét, sokan helyeselték is terveiket, melyek azért csak tervek maradtak. Ezen máig a világ leghatalmasabb államférfiainak az összes népek által lélekszakadva követett tanácskozásai sem változtattak lényegesen. Egyelőre ott tartunk, hogy a szabadkereskedelem klasszikus erőssége ugyanakkor tár át a védővámra, mikor az arany valutát feláldozza. És két szomszédos ország közül az egyikben háromszor olyan magas lehet a gabonaár, mint a másikban, — ami azt jelenti, hogy az egyikben az ipari lakosságnak, a másikban a mezőgazdának kopik fel nagy valószínűséggel az álla.

A pénztőke, még a nemzetközi is, nem egyszer mutatkozik »áldozatkész«-nek, amikor hitelmegvonása vagy kamatkövetelése tönkretethetne, üzembeszüntetésre készíthetne egyes termelő vállalatokat, ezek kisebb-nagyobb csoportjait, esetleg egész országokat sodorhatna az államcsődbe, teljes kimerülésbe, kihalásba. A tőkés érdekeltségek ma már mégsem mindig esnek annak a parasztasszonynak hibájába, aki egy napi nagy haszon reményében leölte a tyúkot, mely neki addig mindennap arany tojással kedveskedett. A mai pénzkölcsönzők hajlandók várni, kamatot leszállítani, még tőkét elengedni is, ha ezen az úton megmenthetik bajba jutott adósukat és ezáltal legalább a jövőre biztosíthatják szolgáltató képességét. A pénzügyi istenségeknek ez a nemeslelkűsége újabb kölcsönök nyújtásáig is mehet; ha egy nagyobb bank hirtelen fizetési nehézségekbe sodródik és betevői elkezdik pénztárait megrohamozni, — a többi nagybankok szokták addig versenytársuk fizető képességét valamely kölcsön-segítség útján annyira-mennyire helyrebillenteni, nehogy a közönség rémülete az ő betétállományukat is hirtelen kiszedéssel veszélyeztesse. Ezt még az állampénztárak is megteszik az országbeli nagybankok támogatására, ha azok betéteinek tömeges kivétele és esetleg külföldre szállítása egyszeribe felboríthatná az állam valutáját, hitelét, pénzügyi, gazdasági létét. Ebből az indokból történik nemcsak bankok, de ipari vállalatok »szanálása«, értsd alig burkolt államosítása is. Újabb időben tudvalevően a hadikárpótlásra kényszerült államokkal szemben gyakoroltak engedékenységet hitelezők, akik a háborús pszihózis, félelem, gyűlölködés legsűrűbb és legszennyesebb fátylán keresztül is kénytelenek voltak meglátni, hogy egy ország gazdasága sem képes bizonyos mértékben túl ellenszolgáltatás nélkül javakat, pénzürtékeket más országokba ontani, ennek erőltetése legfőljebb

az emberiség egy-egy nagy műhelyének és konyhájának beomlására vezethet, amelyből azután valamennyiükre veszedelem származik.

Az ilyen segítő akciók, de azután a győztes államok hadikárpótlásuk befolyásának biztosítására irányzott törekvései a legyőzött, bajba jutott országok fölötti ellenőrzésre, gyámkodásra, teljhatalmú pénzügyi biztosok kiküldésére vezettek a Népszövetség részéről; ez magában véve eléggé borús jelenség ugyan, mégis egy lépésre látszik a pénzügyeknek egységes, világgazdasági kialakulása, egyes államok e téren azelőtt messzeemenően felelőtlen eljárásainak kiküszöbölése felé. Bizonyos, hogy minden országbeli pénz általános, emberi számítás szerint biztosított érvénye nélkül nehezen képzelhető el az eddiginél nagyobbarányú nemzetközi szolgálatkicszerelés. A világ fizetési eszközeinek és hitellehetőségeinek kiegyenlítése és állandó szabályozása tekintetében, miként ezt Hantos Elemér⁶⁾ meggyőzően kifejtette, sokat várhatnánk a Baselben létesített nemzetközi fizeteskiegyenlítések bankjától és ennek vezetése alatt a különféle államok jegybankjainak együttműködésétől. Az egységes világváltata megteremtésére, a világbajjá duzzadt munkanélküliség nemzetközi úton megteremtett és kiosztott szükségmunkákkal orvoslására, nemzetközi földhitelintézet létesítésére, meg az egész hadi, sőt polgári repülésügy nemzetköziesítésére vonatkozóan felmerült javaslatok is ebbe az irányba mutatnak. Mindez sok minden bajt orvosolhatna, ha — a legnagyobb és legnehezebb dolog sikerülne, a mai mindenkiben mindenki és minden iránt olyan mélyen megrendült bizalom helyreállítása.

Még a világ egész gazdasági rendjének egységes és egyetértő szabályozása felmerült, — egyelőre persze leginkább csak tervek és javaslatok alakjában. A Népszövetség indítványára 1927-ben tartott világgazdasági konferencia nevezetes állásfoglalást hozott a nemzetek közti béke megóvása, a javak szabad nemzetközi kicserélése és a termelés racionalizálása mellett; sajnos, messzebbmenő megjegyzést és nagyobb kihatású akciót ez a magas színvonalú tanácskozás nem hozott; örvendetes mindenesetre, hogy egy állandó világgazdasági hivatalt hozott életbe.

A munkások vörös, az agráriusok zöld, a pénztökések sárga internacionáléi sem működtek egészen eredmény nélkül a gazdasági élet egységitése irányában, bár eredményeik még eléggé szerények és az államok, népek, osztályok, érdekellen-

⁶⁾ Die Kooperation der Notenbanken.

tétei által összekuszálással, megrontással fenyegetettek. Ugyanezt mondhatjuk ma még, sajnos, a világszerte működő, a Népszövetségben még hivatalosan is megszervezett békeszövetségekről és intézményekről.

Sokat, a ma sejthetőnél többet lehet várni az intellektuális együttműködés megszervezésétől, melyet már a szerzői jogot védő nemzetközi egyezmények, kongresszusok is előkészítettek és amelynek előmozdítására ma mind több intézet létesül, konferencia ül össze.⁷⁾ A sportnak világsporttá válása legalább oly közel hozza a különféle népeket egymáshoz, mint hajdan a széttagoltságukban is egynek érzett görög törzseket és polgárságokat; ezen az úton is alakul egy bizonyos világöntudat, mely első feltétele a világgazdaságnak. A nemzetközi sport, ha talán nem is mindig a legcélrányosabb módon, a világgazdaságnak arra a legfontosabb elemére utal, melyet nemrég, fájdalom, elhunyt Goldscheid Rudolf az emberért emberrel való gazdálkodás — Menschenökonomie — szóval jelöl és amely mindenesetre van olyan lényeges, mint a gazdasági erőforrásoknak Lämmel és mások által javasolt pontos számbavétele.

A csőstől mindnyájunkra szakadó gazdasági bajok és veszedelmek elhárítására alkalmazásba vett eszközök között még csak röviden említsük meg a jötevő bevásárlások elméletét és gyakorlatát, melyről némelykor egyes bajba jutott ipar-csoportokat vagy akár az egész termelést gondolták a végpusztulástól megmenthetni; a száz évvel ezelőtti nemzetgazdák írásainak hatása alatt ma is sok gazdag ember rendkívül jótékonynak és nagylelkűnek érzi magát, ha újabb tőkefelhalmozás helyett fényűzésre költi jövedelmét, akár a legértelmelebb henegeő építkezésekre és beszerzésekre köti le a társadalom anyagkészletéből, az ő rendelkezése alá került részt, akár ostoba léhütősködésre alkalmazza azok munkaerejét, akiknek megélhetése már egyszer tőle függ, holott ez az anyag, ez a munkaerő is több embernek valódiabb szükségleteire lenne fordítható. Már észszerűbb Filene eszmemenete, ki a termelőhaszon feltételét a fogyasztó gazdasági megerősítésében, fizetőképessé tételében látja. Ezt a megfontolást a legutóbbi években Ford autókirály vitte át a valóságba; szerinte valamennyi termelő vállalkozónak érdeke munkásait jól fizetni és nekik elegendő szabad időt is engedni, mert csak akkor vásárolhatnak és használhatnak fel sokat az összes termelő vállalkozóktól. Ezek a magukban dicséretes indoku próbálkozások

⁷⁾ Világgazdasági szempontból fontossága van az olyan kölcsönös forgalmi megértést elősegítő szellemi termékeknek, mint W u s t e r legújabbban megjelent „Internationale Sprachnormung in der Technik” műve.

ugyan ideig-óráig váratlan keresethez, életélvezethez juttathatnak egész csomó munkálkodó vagy munkálkodni akaró embert, még itt-ott az árák túlságos esésének is ellene működhetnek; egy általánosabb komolyabb válság leküzdésére azonban elégteleneknek bizonyultak és így a világ gazdasági bajainak gyökeres orvoslását sem lehet tőlük várni. Éppoly kevésbé, mint a kistermelők és fogyasztók szövetségi mozgalma, melyben pedig egyideig szintén sokan láttak valóságos új világmegváltó elvet. Nagyon figyelemre méltó, bár a lelkek mai beállítottsága mellett gyakorlati keresztülvitelre alig számítható, Otto Corbach⁸⁾ megállapítása, hogy a mai gazdasági ellentéteket és ezekből származó világbajokot nagyon hosszú időre gyökeresen orvosolhatná a földgömbön még óriás kiterjedésben rendelkezésre álló művelhető területek valóban racionális, tehát nemzeti és tőkés politikai szűkkeblűségek által el nem gáncolt betelepítése és művelés, kihasználás alá vétele.

Vége következik.

Farkas Geiza.

Éva Imperatrix

*Sok-sok század s az idők végtelene
Csak egyszer szül életre ilyen asszonyt,
Ki örök és szent ifjúságával ront,
Vagy áldást hoz a közömbös jelenbe.*

*Te örök Éva! Vére mosolyodnak
Mint a jég beissza magát az agyba
Fejellen lépked a világi harcba,
Aki megálmodta egyszer csókotat.*

*Tied minden út és tiéd a világ,
A napokat a te lelked lengi át
És egy-egy észet rabol minden mosolyod.*

*Halhatatlan és szent minden lépésed
És míg tovalebbsz sohasem érzed
Mit hagysz mögötted, szerencsét, vagy gondot.*

*Nikola Mirković
ford. Müller Béla*

Litánia

Ó éjszakáim hajnala!
Ó álmaim őrangyala!
Te könnyes szemmel nevető!
Te szüzi szívvel szerető!
Te mindig engem pártoló!
Te soha el nem pártoló!
Vigasztaló és ápoló!
Te jó, te hű, te jó!
Mivel telnek a napjaid?
Tán öntözöd virágaid.
Tán nyűtt ruhákat foltozol
És éjente sikoltozol.
Az éjbe tép a sikolyod
S reggelre elszáll mosolyod
És elboronganak szelid,
Bánatos, szép szemöldeid.
A hajad, mint az őszi est,
Amit a hold ezüstre fest.
A lépted zeng mint a zene,
Mintha a padló csengene.
Ha küzködök, ha vétkezem,
A kezedre emlékezem:
Mért nem vagyok most is veled,
Lázás, nyöszörgő kisdeded?
Fejem öledbe hajtánám,
Fehér kezed omolna rám
És mondanám mint hajdanán,
Anyám, anyám! anyám, anyám!

Lányi Viktor

Levél hazulról

Ma anyám irt. Egyszerűn, anyás-melegen.
Pár sort magukról, s hazai híreket;
Mint aranyfolyású, áldott meleg mese
olyan a levele.

Mi megvagyunk, vergődünk s küzdünk szegényesen;
nagyapád néha gyengélkedő, beteg.

A napokban szürkén megnyiltak az egek
s a bohó játékos puha pihék
a szeles mezők álmodó holt szívét
patyolatra szórták. Már pár napja fagyott.
— Galambószhajú, szelidszavú papunk
ma mondta az első hajnali misét;
a nép ajkán dagadt a szokásos ének:
»Egek, harmatozzatok...«
Én is voltam a hajnali misén
s imádkoztam elhunyt jó apád lelkének
üdvéért: mert Andor: tizenhetedikén
lesz nyolc éve, fiam, hogy meghalt szegény...

Irjál. Naponta várjuk, várjuk a leveled.
Mikor jössz haza? Karácsonyra várunk,
hogy együtt töltsük a szent ünnepeket.
Már »beeresztettük« a betlehemeseket,
de, fiam, ezen a télen, rongyos felnőtt emberek

hordják gyerekek helyett a jászolos templomocskát:
a nyomor kényszeríti rá a szegényeket
s talán a szemükben könnycsepp remegett...

— Ma a szomszédunknak fekete kapujából
(— mert, Andor már akkor is úgy látszott ott vár
a csontos vén kujon, mikor itthon voltál —)
fölkelt és besétált a vézna árnyalak.
Ágyára ült a beteg öregnek. Beszélgetett vele
s fülébe sugta halkán, hidegen:
»Gyere, Pali pajtás, régóta vártalak« . . .

Dudás Kálmán

Adijok elmeséli az életét

A német könyvpiacra F. C. Weisskopf tollából most jelent meg az az érdekes útleírás, amely Oroszország két új nagyipari városát Mánitogorskot és Sztalinszkot, valamint az Altáj hegységben élő félig még nomád népek kulturalizálódását írja le. Az Altáj hegységben élő oirot nép történelméből és szokásaiból mond el néhány érdekes részletet Adijok, az oirot nép egyik tanítója, aki a legelhagyottabb nomád élethől cseppent bele szinte a véletlen folytán a huszadik század nagy társadalmi problémáinak kellős közepébe. Ugy társadalmi, mint kisebbségi szempontból roppant érdekes az oirot nép gyors, szinte akadálytalan elhelyezkedése a kultúra és civilizáció mai fejlettségében.

Nem is hallottuk az ajtót nyílni és belépni, olyan halkán jött be Adijok a konyhába, amelyet Oirotia fővárosában, Oirot-Turában (Ulala) lakásként kiutaltak a részünkre, egy csokor világossárga színű altáji liliumot Alexej elé tett és mély zengő hangon mondotta:

— Jaksi ba nőkörler — ami annyit is jelet: »Jól vagytok, elvtársak?«, vagy azt is, hogy »Jó napot testvérek!«

Amennyit már el tudtunk sajtítani az oirot nyelvből, így feleltünk:

— Jaksi, nőkör!

Akkor megkérdezte tőlünk a »tabist«, az ujságot, azután pedig elmondotta az ő »tabisát« az ujságot, amit közlendőnek tartott:

Tanító az oirot turai tanács- és pártiskolában, most szünideje van és körül szeretne utazni egy kicsit az országban. »Csak úgy, minden előre meghatározott cél nélkül, egyik helyről a másikra, ahogyan épen eszembe jut. Mindenütt vannak rokonaim és barátaim. Ha nekünk jól esik — hallotta, hogy mi is a hegyekbe készülünk és vezetőt keresünk — vele utazhatunk. »Akkor nem lesz szükségték vezetőre. Ti

majd meséltek nekem a ti országtokról és általában Európáról: én pedig megmutatom a mi országunkat; úgy ismerem, mint a saját ajilomat (nomád oírot sátor). Jaksi?

— Jaksi!

Az arcsamakot, az országszerte használt utipoggyászt, amely bőrből készült kettős zsák és amelyet valamely teherhordozó állatra vagy a lóra tesznek, már magával hozta. A szoba egyik sarkába vitte, rátette a puskáját, aztán lekuporodott a padlóra.

— Nagyon örvendek, hogy együtt utazhatunk. Nagyon szép ut lesz. Ti megnézik, hogyan élünk mi, én pedig megtudom, hogyan élnek nálatok az emberek.

Igy kezdődött a barátságunk Adijokkal, vagy ahogyan oroszul nevezte magát: Pavel Vaszilyevicssel.

Négy héten át bebarangoltuk vele Oírot-ország nyolc vagy tíz ajmákját (kerületét). Nappal a vidéket mutogatta nekünk, megmondta az idegen madarak és virágok nevét, meséket mondott, szokatlan eseményeket beszélt el, adomázott, megismertetett bennünket a múlt hagyományaival és az új idők jeleivel. Este a tábortűznél, vagy künn az ajil előtt, amelyben aludtunk, elmondotta népe történetét, vagy dalokat énekelt, ősrégi melodiára és rögtönzött szövegre, avagy elmesélte Oírot-Kán, az oírotok mondaszerű ősatyjának történetét, a Szártakpaj és az »Ak-Altáj« a fehérén csillogó Altáj hegység más óriásairól és hőseiről szóló meséket.

Az utazás vége felé, egyik este — már a tyulup, a széles, bolyhos szőrme alá bujtunk, amely mindhármunkat betakart; a tűz már kialudt, a cédrus törzseken már csak valami vörös csillanást lehetett látni, a lovak a közelben legeltek, lehetett hallani a rágásukat és horkanásukat, néha néha odajött egy és körülügetett, mintha a lovasát keresné; a fegyver készületben ott hevert mellettünk, nem annyira a medvék miatt, amelyeknek nyomát kerestettük, mint inkább azért, mert ez az Altáj szabad ege alatti éjszakai táborozáshoz hozzártozik; fölöttünk volt a cédruscsucok feketéje és az éjszakai égőlt kobaltkékje, a csillagok ezüstösen ragyogtak, mint egyébként csak a déli regényekben vagy filmekben szokásos, az ágak között a szél játszadozott és időről-időre a rekettye és kornisfű illatának egy-egy hullámát hozta át — ezen az estén Adijok elmesélte nekünk az élete történetét:

— Cseposban jöttem a világra, a csemáli ajmakban. Ez ujesztendő után a második hónapban történt, Kocskor-Ai hónapban, amikor az ember öntöttvasfazekat is a tűzre tehet, anélkül, hogy az ajilban tulságosan hideg lenne. Ez az év

Eber-Eszteendő* volt, rossz születési év, mely kemény életet jelent a gyermekeinek. Mikor a csemali szerzetesek az első háborús esztendőben megkereszteltek, kiszámították, hogy 1897-ben születtem. Mivel idősebb testvéreim valamennyien röviddel a születésük után meghaltak, anyám, akit Csecseknek hívtak, Kicsiny Virágnak, visszataszító nevet akart adni nekem, hogy Erlik, a rossz szellem ne törődjön velem, de atyám, akit Csocsusnak, a Rettenetesnek hívtak és aki külön volt — megtanult írni és az Altáj-misszió könyveit, a Kalmükbibliát és a Szentek életét olvasta — atyám nem akarta, hogy Boh-tunak, Rondaságnak hívjanak, avagy Csocskonnak, Disznónak, vagy pedig Itkohennek, Kutyafarának; azt mondta, hogy az egyik látogatóba jövő barátja nevét kapom meg, amint ez elterjedt szokás volt. Mikor azonban hosszú ideig nem jött látogató, atyám elnevezett Adijoknak, ami annyit jelent: Névtelen.

Nem voltunk gazdagok, de nem is voltunk egészen szegények. Atyámnak négy lova volt, két tehene, néhány kaptárja és egy kevés rozstot tenyésztett. A magam részéről már nem emlékszem elég pontosan. Apám nyolc éves koromban halt meg. Egy napon eltávozott az ajlóból, egy darabig a településen bolyongott, sirt és kiáltozott (az emberek azt mondták, hogy Erlik elvette az eszét, büntetésül azért, mert orosz könyveket olvasott) azután eltűnt az erdőben és csak félév múlva találták meg a holttestét. Még most is látom, amint télen a tűz előtt ült, a széles meleg birkabőrben, miközben mi gyermekek, hugaim és én odakusztunk és hallgattuk, hogyan énekel. Sokszor órákhosszat énekelte csaknem mindig ugyanazt a dalt, egy fiatal asszonyról, aki anyja akarata ellenére ment férjhez és akitől az anya egy csésze arakát sem akar többé elfogadni.

*) Az oirotoknak egészen a közelmúltig nem volt összefüggő időszámításuk az évet mindig visszatérő tizenkét éves ciklusban sor szerint nevezték el, a következőképpen: a kigyó éve, a ló, a birka, a kis égi szekér, a tyúk, kutya, kandiszó, az egér, a tehén, az oroszlan, a nyul és a menyörgés esztendeje. Az évnak tizenkét hónapja volt: Csagaan-Ai (harapós hónap), Kocsor-Ai (az a hónap, amidőn két fazekat lehet a tűzre tenni), Tulaan-Ai (az a hónap, amikor az asszonyok nem ülnek többé otthon s midőn az állatnak az eleségét nem kell a patája segítségével a hóból előkaparni), Kandyk-Ai (édesgyökér hónap), Kőök-Ai (kakuk hónap), Kicsu-lszju-Ai (kis forró hónap), Jaan-lszju-Ai (nagy forró hónap), Gyari-Kuran-Ai (az őzbak úzekedésének hónapja), Szyghin-Ai (a marálszarvas úzekedésének hónapja), Ülürgen-Ai (Télelő hónap), Kücsürgen-Ai (az a hónap, amidőn a jég hidat alkot a vizeken) és a Küski-Karan-Ai (az a hónap, amikor az őzbak szarvai növekedni kezdenek). A hónap két részre oszlott, az ujhold és az óhold hónapjára.

Akarjátok hallani?

Lehetséges az, hogy a kis borjut
Nem engedik anyjához az istállóban?
Ha te meg is átkozol,
Nem lehetsz annyira kegyetlen
Hogy csészémből az italt visszautasítsad,
Hiszen mégis csak a testedben hordoztál!

Lehetséges, hogy a kis csikót
Nem engedik a karámba a kancához?
Ha te nagyon haragszol is rám
Nem lehetsz annyira kemény
Hogy csészémből az italt visszautasítsad
Hiszen mégis csak te ringattál és pólyáztál engem!

Mikor atyám elment az erdőbe és nem tért többé vissza, bátyja a fiát egy kámhoz (paphoz) küldte megkérdezni, vajjon mi történt az apámmal s vajjon nem lehetne-e érte valamit tenni. A bácsim engem is magával vitt. A kám, akihez ellovagoltunk, a terület leghiresebb sámánja; három nagy dobja volt, minden más kámnak legfeljebb egy vagy kettő. Mikor bácsim a baját előadta, a kám levette a fairól horgas ijját, a hurjánál megfogta és könnyű hullámszálba hozta. Zümmögött is hozzá és felsőtestét először lassan, majd mindig gyorsabban előre és hátra ingatta. Hirtelen megállt és azt mondotta, hogy egy hegyi szellem, valószínűleg Adigan-Eezí, az ajilunk ajtajából látható Adigán hegy ura, akit imádunk (nem volt szabad ujjal a hegycsucsra mutatni és a csucsra felmenni) megharagudott az atyámra és most le kell csendesítenünk. Ó, a kám majd néhány nap múlva eljön hozzánk és tudatja velünk, hogy milyen áldozat kell a Szellemnek és urának, Erliknek, minden rossz szellemek főnökének.

Másnap ajilunk megtelt emberekkel. Minden szomszédunk látogatóba jött s mindegyik arakával tele bőrtashaurt hozott a kámnak ajándékba. A kám a tűz melletti diszhelyen ült; fekete-fehér sávos papiköpenyt viselt, vörös gallérral, amelyre hét csengő volt erősítve és a gyolcsbálna, a három cet egyikének jelképe, amelyeken a sámán hit szerint a világ nyugszik. A kám legnagyobb dobját tartotta a kezében. Szemei csukva voltak, úgy látszott, mintha aludnék. Napnyugtakor hirtelen fölugrott: Szuilűsz kán, Erlik birodalmában való utja kísé-rőjének hangját hallotta. A dob látszólag önmagától dübörögni kezdett; a kám néhányszor lassan a tűz körül lépett; a dob tompa dübörgése hirtelen rövid, éles pergésbe ment át, a kám forogni kezdett, először lassan, azután gyorsabban, majd ve-

szett gyorsasággal; a dob dübörgött, a kám énekelt, varázs-köpenyének hosszú szallagjai a levegőben szálltak, az emberek szeme megüvegesedett. Végül a kám vörösen habzó szájjal a földre roskadt.

Mikor ismét beszélni tudott, azt mondotta, hogy apám él, halálos veszedelemben van s hogy megmentsék egy fehér lovat kell feláldozni.

Másnap reggel, még napkelte előtt az emberek a tailgán, az áldozati téren felállították a tekpist, a szent kinpadot. Ez két nyirfa cölöp, amelyek között egy lószőrfonálon fehér vászonrongyok és egy kis fehér nyulbőr függnek. A baloldali cölöphöz a mi fehér lovunkat kötötték, a jobboldalihoz egy köteg avarfüvet erősítettek. Akkor kijött a kám az ajlából, a férfiak és gyermekek köréje csoportosultak, az asszonyoknak oldalt kellett maradniok. A kám és nagybácsim ünnepélyesen kicserélték a pipáikat. Valamennyi férfi követte a példát és hosszú nyugodt szippantással elszívta a pipát. Akkor a kám imádkozni kezdett. Először a »kairako-on« könyörgő imát mondotta el, az oldalt álló asszonyok már előzetesen megoldották hajukat, most jobboldali halántékuknál egy hajpász-mát kitéptek, végighuzták, mélyen meghajoltak és megisméltették a kiáltást: »Kai-Ra-ko-on, Kai-ra-ko-on!«

Magas hangon, amely ugy csengett, mint a madárkiáltás, énekelte a kám:

Arcsin-kürcsin-alasztu!
Ak-arshan-dunulju!
Ak Altajdüng Eesi!
Albatünün morgugen Altáj!
Ak poro kolsolu!
Ak Altajdüng Eesi!

Sokcsipkéjű Altáj Ura!
Te méltó vagy az avarfű szent illatára!
Te méltó vagy a szentvizzel való mosakodásra!
A fehér ló, amelyet neked szentelünk,
A felajánlás helyén áll!
Te vagy a fehér Altáj ura!

A férfiak megrohanták a fehér lovat, mindegyik lábára hurkot kötöttek, a földre rántották és azután hangos kiáltózással huzni kezdték a köteleket. Az állat felordított, ordítása hangosabb volt az emberek kiáltozásánál; mikor hirtelen elhallgatott, a férfiak is elcsendesedtek és csak a széttörő lócsontok ropogását lehetett hallani. Én befogtam a szememet. Mikor a kezem leeresztettem, az állatot már megnyuzták és a

bőr a fejvel együtt a földbe ferdén áldozati oszlopon függött; úgy festett, mintha az égbe akarna repülni. A vér nagy fátalban gőzölgött és a kám belemártotta az ujjait, hogy a do-bon a kivágott szellemkép ajkait megnedvesítse.

Egészen estig ettek és ittak az emberek. Apámat vártuk, de nem jött. A kám még két napig maradt, azután ellova-golt. Azt mondotta, hogy Erlik valószínűleg nem fogadta el az áldozatot. Még egy nagy tashaurt arakát kellett adnunk neki, egy zsák rozstot és két ürüt.

Félévvel azután, hogy apám holttestét megtalálták, anyám ismét férjhez ment és én Kabshaiba kerültem apám apjához, akit úgy hívtak: a Gyors. Épen akkortájt keresztel-tette meg magát — adóelengedést kapott az, aki ezt megcse-lekedte — ajiljában azonban minden továbbra is úgy történt, mint azelőtt. A falakon ott függtek a turgusulárok az öszszülők bőrdarabokból és rongyokból készített képei, akiknek a sá-mán pap felszólítására, ha ember vagy állat megbetegedett, ál-dozatot kellett hozni, az ősrégi bölcső fölött, amelyben, már apámapjának apját, apámapját, apámat és engem is ringat-tak és amelyben most legfiatalabb nagynéném gyermekét he-lyezték el, gyermekkereplő függött, amely egyuttal amulett is volt, a saltrák. Ez nem más mint egy nagy csont, rákötve kis csontocskák, üvegyakak, szegek és egy kis bőrzacsó, amelybe mindegyik gyermek köldökzsinórját betették, aki csak a bölcsőben megfordult. Az ajil baloldalára, a »férfioldal-
ra« csak apámanya léphetett, a nagynének azonban nem,* emlékszem, ha nagynéimen kívül senki sem volt odahaza és nekem segíteni, vagy dolgozni kellett volna, mindig az ajil baloldalán tartózkodtam; néném szidtak és fenyegetöztek, de nem mertek átjönni hozzám.

Apámapja gazdag és nagyon fősvény volt. Már tiz éves koromban részt kellett vennem a szénakaszálásban; a követ-kező tavasszal mint pásztort használtak fel. Egy öreggel együtt négyszáz juhot kellett őriznem; a pénzt apámapja kap-ta. Öt évig voltam birkapásztor, azután ismét odahaza segí-

*) A forradalom előtt, de néhány évig még utána sem, az oírot asszonyrak nem volt szabad férje lovára ülnie, sem pedig férfinyeregben lovagolnia, sem pedig — amennyiben a háziura, vagy háziasszonya rokonságához tartoztak és férjük fiatalabb volt, mint a ház urai — az ajil „férfioldalára" nem léphettek. De még akkor is) ha mint a ház urnői, vagy más rokonsághoz tartozók, ott akartak tartózkodni, tilos volt szá-mukra a tüztől baloldalt leülni. Ezt a törvényt olyan szigoruan betar-tották, hogy egyszer egy részeg, aki feleségével egyedül tartózkodott egy idegen ajilban, a tűzbe esett és elégett, anélkül, hogy az asszony férje segítségére mert volna menni.

tettem a háztartásban. Mikor Kujumban egy papi falusiiskolát nyitottak, a pópa azt kívánta, hogy apámajja az iskolába adjon. Az öreg először tudni sem akart erről, végre azonban beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy emellett még a gazdaságban is dolgozom. Valamicskét olvasni és írni tanultam, egy keveset oroszul is, az oktatás azonban főként az imák és szentek történeteinek előolvasásából és utánamondásából állott.

Egy év után Apanajev a csemali pópa, egy oírot, apámajjához jött és azt mondta: Add hozzánk az unokádat, mi majd kara abist, fekete pópát (hazait) nevelünk belőle: majd imádkozni fog érted és ez testednek és lelkednek használni fog. Apámajja épen egy súlyos lázbetegségből volt lábadozóban azt hitte, hogy az a gyertya mentette meg az életét, amelyet a csemali istenanyának ajándékozott; beleegyezését adta és én a pópával együtt Csemálba utaztam. Itt székeltek az Altáj-misszió szerzetesei, akik nagyon gazdagok voltak. A legjobb föld az övék volt. A szerzetesek Csemalba jövetelük alkalmával — száz év előtt — egy magas fakeresztet állítottak fel és köröskörül ameddig csak a keresztet szabad szemmel látni lehetett, mindent birtokukba vettek, habár az oírotok időtlen idők óta ott állították fel nyári ajiljaikat és a réteket kaszálták.

Apanajev pópa a kolostor iskolájában lakott. Engem egy fészterben helyezték el és a tanítás előtt és utána is fát kellett vágnom a pópáknak és vizet hordanom. Enni a konyhában kaptam, ha a többiek már ettek, mert még pogány voltam, kereszteletlen és copfot viseltem. A copfot nem akartam levágnom, mert azt hittem, hogy abban a lélek lakozik, amint azt a kámok tanították, mert anyám és idősebb nagybácsim azt tanácsolták, hogy semmi olyat ne tegyek, ami később megakadályozhatná, hogy kám lehessen. De tizennégy nap mulva meglátogatott apámajja és a pópák kívánságára levágta a copfomat. Azonban ennek ellenére is tovább is csak a konyhán kellett ennem. Mindig azt mesélték, milyen jó dolgom lesz, mint fekete pópának és hogy a keresztelezés után Erlik és rossz szel, lemei, akik atyámat tönkretették, semmit sem fognak elérni. Ezenkívül akkoriban nem jött ki a fejemből, hogy a világot mégis csak kellett valakinek teremtenie. A kámok erről semmit sem tudtak, a szerzetesek azonban azt mondták, hogy ez benn van a bibliában. Különösen csalogatott azonban az a kilátás, hogy a többiekkel együtt a szobában, a terített asztal mellett ehettem. Így aztán boldog voltam, mikor végre félesztendő után megkereszteltek.

A keresztelés után néhány nappal a pápa alaposan elvert, mert eltörtém a fejszét. Mikor ezenkívül megtudtam, hogy egész szünetidőben a szerzetesek részére kell dolgoznom, természetesen bír nélkül, akkor haza szöktem. A pápa őt vagy hat levelet írt apámajának, hogy menjek vissza és a favágásért egy rend ruhát ad, a vízfordásért pedig tíz csomag dohánnyt, én többé nem karatam visszamenni.

Az ezután következő hónapokban és években mint favágó dolgoztam. A háboru kitört, nagyon sok fára volt szükség és a munkás valamivel többet keresett, mint korábban, azonban egész keresetemet apámajának kellett leadnom, aki a pénzem a »feketeadó« a karagalan részére kikölcsönözte.*

Ezerkilencszáztizenhatban, tehát tizenkilenc éves koromban megnősültem. Nagyszüleim előzetesen arra igyekeztek rávenni, hogy asszonyt raboljak magamnak. A szomszédságból minden fiu így cselekedett. Az ember kikeresett magának egy menyasszonyt, vagy az apa kikeresett a részére egyet, amikor néhány barátjával összeállt és a kedvező alkalomkor ellopta a leányt. A barátok ilyenkor segítettek és fedezték a visszavonulást. Ha a leány rokonai már csaknem beérték a rablót — mindig más rokonságból kellett asszonyt rabolni — és nagyon közel voltak, akkor a menyasszonyt a rokonság szemelättára megejtették. Ezzel a házasság megkötöttnek nyilvánították; a leányt többé nem lehetett visszakövetelni. Rablók és üldözők ilyenkor összeültek és megtárgyalták a lakodalom napját és a kalimnak, az asszony megvásárlási díjának magasságát. Eddig mindig sikerült nagyszüleim kéréseit és indítványait megkerülnöm; most azután tudomásom nélkül döntöttek az ügyemben. Egy napon apámajja Csemalba lovaolt és két napig ottmaradt. Azt mondotta, hogy a számovárt kell a lakatoshoz vinnie. Mikor visszatért apámajjának kérésére, hogy áll az »ügy«, azt válaszolta: Nagyon jól. Nem

*) A cár idejében az oirotoknak kétféle adót kellett fizetniök: az állami és a törzsi adót. A karakalan állami adó volt és a cári pénztárba folyt be. A karagalan azonban a feudális törzsfjedelmek, a szezánok hivatalnokai hajtották be. Az Altájban tizenhárom szezán volt (57 oiroto vérokonság felett uralkodtak, méltóságuk apáról fiura szállott; ugyancsak így öröklődött helyetteseik hivatala is; minden szezánnak két helyettese volt és az „uraság szárnyai“ néven szerepeltek). A karagalan mellett volt még a jamszkáj, amely a szezán pénztárába folyt, mindkettő fejadó volt, csak a férfiaktól hajtották be (16, 17 századtól kezdve) és akár pénzben, akár cédrusdióban, vagy evethör alakjában lehetett fizetni. Ha nem volt pénz, akkor valamelyik bej, valamelyik gazdag fizette az adót és az adósságot munkával dolgoztatta le. A cár és a szezán adói mellett a fejedelmek hivatalnokai a maguk részére rs adót hajtottak be így például a házassági adót.

is sejtettem, hogy ennek a rövid beszélgetésnek milyen jelentősége van. Csak midőn apám apja három nap múlva ismét Csemalba lovagolt, fogtam gyanút. Ezuttal már ugyanaznap este visszatért. Elmondotta, hogy asszonyt talált a részemre és a leány apjával már az árat is kialakította. Nagyon szomorú voltam, de a nagyapa akarata ellen nem volt szabad felelősséget vállalni: így tehát a legközelebbi napok egyikén vele együtt Csemalba lovagoltam és ott órákhosszat alkudoztunk a leány rokonaival az ár tekintetében. A rokonok háromszáz rubelt kívántak kalimnak, mi végül is kétszáz rubelt, egy tehenet, egy lovat és hat font mézet fizettünk. Habár apám apjánál több mint kétszáz rubel volt készpénzben, az összeget az én nevemre egy bejnélnél vette kölcsön, mert mint mondotta idegen embernek gyorsabban és pontosabban megfizetem az adósságot, mint neki. Csak midőn a kalimot leszállítottam, nézhettem meg a menyasszonyomat. Nem volt szép és nálam öt esztendővel idősebb.

Ma már olyan mint valami öregasszony; nagyon keveset értett meg abból, ami a legutóbbi esztendőkből történt; semmit sem ért meg mindabból, ami ma engem foglalkoztat; tudatlan maradt és sokszor nehéznek tűnik fel az együttélés vele, de hát ő a gyermekeim anyja, nincsenek szülei és testvérei sem és nem az ő bűne, hogy ennyire tudatlan.

Röviddel házasságom után kerületem csaknem valamennyi férjével együtt frontmögötti útmunkálatokra mozgósítottak bennünket. Először láttam olyan országot, ahol nincsenek hegyek, először láttam városokat, vasutat, automobiloikat és gőzhajókat. Először Minszk és Bobruiszk közelében építettünk utakat, azután egy lógyűjtőhelyre mentünk. Teljesen elzárva éltünk, mint a foglyok, közülünk egyik sem beszélt kielégítően oroszul, hogy a parasztokkal, munkásokkal és katonákkal, akikkel érintkeztünk meg tudtuk volna értetni magunkat.

Ezerkilencszáztizenhét májusában hazaküldtek bennünket. Csak a Fehéroroszország-szibériai úton értesültünk arról — ez az utazás négy hétig tartott — hogy a cár többé nem uralkodik és februárban forradalom volt.

Otthon úgy látszott, hogy semmi sem változott. Csak az ajál, amelyben feleségemmel együtt laktam, rongálódott meg és egy emberrel több lakott benne mint azelőtt; feleségem világrahozta első gyermekét. Kijavítottam az ajált, a lókarámot rendbehoztam, kitisztítottam az istállót, kiállítottam a méhkasokat, összeszedtem a kéziszerszámaimat és ismét mint fadöntő kezdtem dolgozni. Mikor a munka mind kevésbé volt kifizető-

dő, átnyergeltem, először pintér lettem, azután cipész. Emellett gondoskodtam a kis gazdaságról: a rozsföldről, a méhekről, juhokról, lovakról és tehenekről.

A világ eseményeivel nem törődtem. Arról, ami Szibériában, sőt magában az Altájban történt, egészen zavaros képem volt. Az októberi forradalomról csak öt-hat hónappal később hallottam. Ujságok nem voltak. Csepalba csaknem sohasem jártam, a Cseposba érkező idegenek »tabisától« az ember egyáltalán nem vált bölcsébbé. Hallottunk ugyan valamit a bolsevikokról, a szibériai autonomistákról, az altáji nemzeti Karakorum-mozgalomról, Kolcsákról és a csehekről, de hogy mit akarnak és miért harcol egyik másik ellen, azt senki sem tudta. Már egészen közel folyt a háború, a vörös partizánok előrenyomultak, a Kolcsák hadsereg és a Karakorum-gárda utolsó maradványai átmenekültek a mongol határon egész Altáj szovjet-területté vált — de az egész sem engem, sem a település életét alig érintette. Csepos messzebb feküdt a harcok színterétől; a győztes szovjetnek ezer nehézséggel kellett megküzdenie és az új államapparátust csak nehezen tudta felépíteni; a településen magán minden a régiben maradt: a gazdagok felül voltak, a szegények alul maradtak. Az új kooperatívban a régi Karakorum-emberek ültek, a falusi szovjet pedig a bejek és a szezánok kezében volt.

Mikor 1921 késő őszen kitért a felkelés, melyet a bejek és Kajgorodov mongoliai rablóvezér, mint akkor nekünk mondták »a szovjetért, de a kommunisták ellen« rendeztek, csaknem valamennyi cseposi férfi Tundokov kooperatív vezetőhöz, Kolcsák egyik régi tisztjéhez csatlakozott, Tundokov bandát alapított és a hegyekbe ment »hogyan az embereket a kényszermunka és az állatokat a lefoglalás elől megvédje«. Én is vele mentem, mert azt hittem, hogy az állatainkat és készleteinket elrekkvirálják bennünket pedig szolgálatra akarnak kényszeríteni. Fél évig éltünk a hegység erdősegeiben; az állatokat magunkkal vittük, az asszonyokat otthon hagytuk. Az első hetekben a vörös partizánokkal és a vörös hadseregbeliekkel csatározásokra került a sor; mi lőttünk és bennünket is lőttek, sebesültek voltak és négy vagy öt halott; azután jött a tél és mi két hónapig egy magaslati völgyben feküdtünk; elkövetkezett a tavasz, a vörös csapatok előnyomultak, az ellátás meggyengült, lenn a völgyben láttuk megműveletlen földjeinket; csapatunk lassanként kezdett lemorzsolódni. Mikor május első napjaiban az a tabis jött, hogy Dolgics Iván, a vörös partizánparancsnok átkelt a járhatatlan havasokon és Kajgorodov bandavezetőnek levágta a fejét, heten elhagytuk a tábor.

Csemalba lovagoltunk, ahol fegyvereinket leadtuk a parancsnokságon. A vörös parancsnok egész röviden kihallgatott bennünket, aztán azt mondta: »Menjetez haza és dolgozzatok! Tanuljatek valamit! Igyekezetez megérteni, hogy mit akarkunk és hogy a szovjet értetez van és nem a bejekért. Ha rendesen dolgozzotez, semmi bajotez sem történi, de ha még egyszer a fehér bandákhoz csatlakozottez, akkor nem lesz kegyelem.

Odahaza a rozszosládát üresen találtam, a méhkasokot felforditva és kiraboltan. Feleségem elbeszélte, hogy a Tundukovbanda egy csapata — magam is a Tundukovbandához tartoztam — egyik este megtámadta a méhesünket; a rozst a bej vitette el, akinek a kalimra kölcsönzött pénz maradékával még tartoztam — a bej egyébként a falusi szovjet tagja volt.

Mikor nem sokkal később a párt egyik képviselője Cseposba jött és embereket keresett, akik a » falusi szegények bizottságát« megalakitsák és felvegyék a küzdelmet a bejeknek a szovjetből való eltávolításáért, hozzá mentem és rendelkezésére bocsátottam magam. Beválasztottak a bizottságba és rámbizták a titkárságot, mert én voltam az egyedüli, aki írni és olvasni tudtam. Először nem is igen tudtuk, hogy is fogjunk hozzá a dolgozhoz és mit is tegyünk, de Csemálból ujságot küldtek, könyveket és agitátorokat és egy tanitót, aki nemcsak a gyemekeket tanította, hanem a felnőttek részére is tanfolyamot tartott és írásra, olvasásra, számolásra és politigramotra (politikai iskolázás) oktatta őket. A szovjetválasztások előtt az egész bizottságot Csemálba hívták: két napig tanulmányoztuk, mint dolgozik ott a falusi szegények bizottsága és a tanács és hallgattuk, hogyan beszélnek a gyűléseken. Hazatérésünk után választási listát készítettünk és gyűlést hívtunk egybe. A csemali szovjetkiküldött beszédet tartott és azután először életemben nekem is fel kellett szólalnom. Csupán néhány szót mondottam és nagyon akadoztam, valamennyien nevettek, de mégis a mi listánkat választották meg és mi átvettük a bejektől a falusi tanácsot. Engem is megválasztottak és a tanács irnoka és titkárja lettem. Most már mindennap ujságot olvastam és a többi tanácsstagokkal is megismertettem a leveleket és dekrétumokat, amelyeket Csemálból és Ulalából küldtek. A tanítóval együtt egy kis olvasókört rendeztem be és most már brosurákat és könyveket is olvasni kezdtem: a tanácsállamról, a mezőgazdaságról, arról, ami a multban volt.

A következő évben, 1923 nyarán először jött hozzánk egy repülő mozikolonn. Feleségem nem akarta megnézni az

»ördögmasinát«, nekem is azt tanácsolta, hogy ne menjek el, mert Makari pápa szerint, aki megkeresztelte, minden gép az Antikrisztus találmánya; én azonban mégis elmentem és láttam, hogy a gépeket az emberek csinálták és azt is elmondották, hogy hogyan és mikor készítették őket.

Az ezután következő két esztendőben egyszer négy hétig voltam a csemali kolhoziskolában, egyszer pedig az ulalai munkáskurzuson. Már sokszor beszéltem a gyűléseken, nemcsak Cseposban, hanem a környező kis településeken is. Tudtam, hogyan alapítanak egy kollektivet és hogyan akadályozzák meg a bejeket és barátait a kár csinálásban. Hogyan rendeznek be egy olyan olvasókört és hogy készítenek elő egy analfabéta-tanfolyamot. Az egész környéken ismertek és mindennap jött hozzám valaki, aki valamilyen felvilágosítást akart.

Ezerkilencszázhuszonöt késő őszen, szénakaszálás idején, a csemali pártkerületi bizottság behívott; Ulalából levél jött, hogy menjek a moszkvai KUTW-re (Kelet dolgozóinak egyeteme). Megkérdezték tőlem, beleegyezem-e. Azt válaszoltam, hogy nem utazhatom, három gyermekem van, a negyedik most van uton erre a világra, kicsoda gondoskodnék a családomról és hogy egyáltalán felvesznek-e az egyetemre, hiszen a pártnak sem vagyok a tagja. Nem tudtak pontosabb felvilágosítást adni és az ulalai végrehajtóbizottsághoz küldtek. Odautaztam, azzal a szilárd elhatározással, hogy nemet mondok, de a végrehajtóbizottság elnöke, Alagiszov, aki egyébként oirot, nem hallgatott a kifogásaimra: az asszonyt és gyermeket természetesen nem hagyják éhezni, a felvétel gondja pedig nem az enyém, hanem az övék. Este magával vitt haza a lakására. Egész éjszaka fönn maradtunk, teát ittunk, tolkánt ettünk hozzá, beszélgettünk és beszélgettünk. Alagiszov rámutatott, hogy milyen sötét és ostoba még az oirot nép s milyen sokat kell még tanulnia és pótolni, hogy ne maradjon el testvérei mögött; beláttam, nekünk, akik már tudtunk valamit, tovább kell tanulnunk, hogy a többieket oktathassuk és felvilágosítsuk; felismertem, hogy boldogság az elsők közé tartozni, akik ezt a kötelességet teljesítik.

Mikor feleségemnek megmondtam, hogy Moszkvába utazom, sirni és kiabálni kezdett, hogy őt és a gyermekeimet mindörökké elhagyom és csak akkor nyugodott meg, amikor megmutattam meztelen vállaimat és láthatta, hogy a bolsevikok bélyegüket nem égették bele.

Moszkvában először egy előkészítő tanfolyamot látogattam, azután az egyetemre jutottam. Négy évig kellett volna

tanulnom, de már a harmadik évben visszahívtak Oirociába; nagyon kevés volt a képzett erő, minden férfire szükség volt, mindenütt hiányoztak a tanítók és tanácsítók, az iskolaigazgatók és kolhoz-szervezők.

Két esztendeig mint egyik »jurta peredviska« egy mozgó propaganda és iskolajurta vezetője dolgoztam a leghagyatottabb vidékeken, Umonban és Ulaganban. Öten voltunk, egy orvosnő, egy tanító, egy mezőgazdász, egy mozivezető és én. Oltottunk és betanítottunk, kolhozokat alapítottunk és előadásokat tartottunk; egészségügyről, földművelésről, szocialista munkamódszerről és tanácsjogról, filmeket mutattunk be, küzdöttünk a babona és a gyermekági láz ellen és a kulákok agitációjával. Nehéz munka volt, de szép, néha kevés volt egy szív hozzá.

Egy év óta mint egyik tanács és pártiskola tanítója és igazgatóhelyettese működöm. Hogy közben beléptem-e a pártba? Igen, 1928-ban, az egyetemi évek alatt. Történelmet és kolhoz-szervezést és propagandát tanítok. Ez sem könnyű, de megint csak szép munkávalósággal rajta csüngök és boldoggá tesz, csak egy évre szeretném abbahagyni, hogy egyetemi tanulmányaimat bevégezzem.

Egy pár hónap előtt megkíséreltem leírni, hogyan élt azelőtt a szegény paraszt és pásztor és hogy él ma; két vastag füzetet irtam. Elküldték Novisibirszkbe, ahonnan azt válasszolták, hogy abból amit irtam, könyvet csinálnak. Most olyan történetet akarok írni, amit színpadon is elő lehet adni. Oiroot Turánban van már színházunk, csak darabjaink nincsenek még és a színészek is hiányzanak. De hamarosan mindkettő meglesz: oiroot színpadi darabok és oiroot színészek, amint ma már oiroot ujságaink vannak, oiroot iskolakönyveink, oiroot orvosaink és oiroot bírónőink...

Néha azt hiszem, hogy mindez körülöttem mese, annyira megváltozott az élet és a világ körülöttem. Pedig nem mese ez; valóság.

Késő éjszaka volt, amikor Adijok befejezte a mesét.

A havasok fölött ezüstösen állt a telehold. A cédrusokon, mint idegen gyümölcsök, rézszínű csapok lógtak. A férfimaggasságu ökörfarkkórók és páfrányok hajladoztak az éjszakai szélben s mellettünk feküdt az ember, aki elmesélte élettörténetét: a névtelen elvtárs. Egyike a sok névtelennek, akik Keleten a történelem uj oldalát ütötték fel.

F. C. Weisskopf
ford. Csuka Zoltán

DÉLSZLÁV KÖLTŐK

Ezeket a verseket Csuka Zoltán szavalta el hatalmas sikerrel a Kalangya március 5-i noviszádi irodalmi estjén.

A művészhez

Abrándok prizmáján s napos színeken át
nézed az életünk s minden fehér neked,
lelked fogyhatatlan, örökké dús forrás,
melyből követőd hús cseppel élteted.

Legnagyobb munkádért — legkisebb a hála
s nagy művedért akkor jár ki elismerés,
mikor gyep kerül már sirod oldalára
s mikor mint az árnyék, borít a feledés.

Mert a nagyság sorsa s igaz, örök ténye:
csak ha már kilobban, villan föl a fénye.

Kocsa Miloje

ford. Csuka Zoltán

Piano

A csend dalol a puha esti némaságban most.
Mintha egy hegedű szava zokogna valahol.
Lágy ködből baldahint von rám az álomlelkű hold
míg én az örök vágy kelyhéből bort iszom, langyost,

a feledés borát, mely lemos rólam sok fáradt
napot, dohos lőrét. Az Én a magányból kilép,
s lassan csodás sejtések szent káprázata árad,
majd nyútt szívemre a boldogság leheli szelét.

Jól érzem én, mikor e ritka, enyhe pillanat
lelkemre vés áhitatos, titkos szent jeleket
érezem, mint lüktet lent a drága, örök gondolat,

s a Nirvána az agyvelőmre békét tereget.
Magával ránt a halál a gyönyör szötte nagy Titok,
s hegedűszóval, alkonyatban csendben — meghalok.

Nenad Mitrov

fordította: **Szenteleky Kornél**

Véletlen éneklések

A vonat sistereg.
A szemek lezártak.
Rőt fény a házról.
Megadom magam.
Korán, korán izzik a szívemen.
Túl vagyok már a jó csend útján.
A megbánás barázdásan elmarad
és a föld visszájára fordítottan.
A dal dal lesz,
A vérben feszült nyomás.
Bűn barázdái.
A fogoly korong kék.
Áttántorgok a szenvedély árkaiban
és az éjszaka gyors rémületének inyén.
Az agyban dörömböl.
Nem tudom az utat.
Korán, korán izzik a szívemen.

Mikics Dusán

Négerek énekelnek

Kobra, a libériai rabszolga Afrika peremén énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Moribu a kongói halász az egyenlítőn énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Jimmy, a brodwayi dzsigoló, a whiskys pohár mellett énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Mac Canney, a City Theatre legjobb Othellója

a tükör előtt demaszkirozza magát és énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Doktor John Jocker Robinson, a Columbia egyetem kémia tanára
a retorta mellett énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

René Maran, a költő, Párizs külvárosában Batualával énekeli:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Négerek énekelnek:

Óh a magas kókuszpálmákról mért nem esnek csillagok lel-
Mért, hogy a végtelen égről [keinkre?
érett kókuszok nem hullanak a testünkre,
óh miért nem huny ki a nap?

Négerek énekelnek.

Vasziljevics Zsarkó
ford. Csuka Zoltán

Mélypont alatt

Regény

(Folytatás.)

— Ami ezután következett, bár mindig jelen voltál, abból is keveset láttál. Mert mi volt a veled töltött esztendő története, annak az egy pillanatnak a történetéhez képest, amely szintén közvetlen melletted játszódtott le és azt sem vehetted észre... Egy este, két esztendeje annak, egy mulatóban, műsor után történt. Te már felöltözködve vártál reám. En a tükör előtt a nyaksálamat igazítottam. És a tükörben a fejem mellett egy asszony képét láttam. A szeme, a szája, a homloka: az én szemem, az én szájam, az én homlokom volt. Mire magamhoz tértem az asszony arca eltűnt a tükörből. És én hasztalan fordultam meg, az asszony eltűnt a kitóduló tömegben. Bizonyos, hogy az anyám volt... Szép, fiatal asszony.

— Ebben a találkozásban szentül hittem. Másnap hajnalban autóra ültem, apámhoz mentem, hogy erélyesen követeljem anyámat.... De én már akkor nagyon gyöngye voltam. A Tengerentulinál elkezdődtek a bajok. Pénzre volt szükségem, féltem, hogy becsuknak. Amikor az apám szállójánél kiszálltam a kocsiból, cinikusan kérdeztem magamtól, hogy mit akarok az anyámtól, inkább jó lesz, ha a bőrömrre vigyázok... Már hónapok óta buta hazugsággal töltöttem apámat. Tőke felemelésekről beszéltem, részvény többség megőrzésének fontosságát hirdettem. És apám adott pénzt és azután is. De mind erősebbé vált a szava. Megintett. Ismét előtérbe lépett a szigorú, rideg apa és csak rágta fülembre, hogy vigyázzak a becsületemre, pénzt ne költsem nőre és világosan megmondta, hogy a veled való ügyemet fejezzem be, s amíg ezt meg nem teszem, addig velem szóba nem áll. Nem mentem többé apámhoz. Azóta sülyedtem ilyen nyomorúságba. Most már mindent tudsz. Láthatod, hogy nincsen semmi vigaszom. Csak te vagy itt... Mily jó volna, ha téged szeretnélek. De az én életem tele van szerencsétlenséggel, pusztasággal, hidegséggel. Ebben a rideg talajban nem lehet még egy jó érzést sem elültetni... Mi lesz velem?

— »Mi lesz velem?« tünődött el Emmi és elfeledte megkérdezni magától, hogy mi lesz vele? Hallgatott és csend-

ben nézte a férfit, aki elmondta bús történetét. Látott egy embert, aki kimondta, hogy nem is szeret és nem is szerethet senkit, mert beleszeretett a maga bús életébe. Nem tudta pontosan meghatározni, de érezte, hogy Zoltán e válságos kor gyermeke, szerencsétlenségét nem a családi szomorúságok okozzák, azok súlyos sorsának csak sötétebb tónust adnak. Az igazi szerencsétlenség az, hogy Zoltán: senki. A szerencsétlenség ott kezdődik el nála, ha megkérdezik, hogy mit tudsz? miből akarsz megélni? De ezt nem kérdezték eddig tőle, mert mindenre az apa pénze válaszolt. Mégis van a fiúban egy érzelmi magaslat: az anyját keresi. Az anya utáni vágy öl ki a fiú szívéből minden képzelmet és szerelmet. És ő évek óta él vele látszólag könnyed viszonyban. Az együttélés minden erejét arra használta fel, hogy a fiút megtartsa magának, mert szerette, mert az ő céltalanságához fűzte a maga céltalanságát.

Vannak nők, akik híresek arról, hogy megtudnak tartani egy férfit, de ezeknek a jelleme Emmiétől merőben elütő. Azok erőszakosak, harcosak, bármely társadalmi osztályban is élnek. Nagy, világi asszonyok a férfiért, ha kell nekik, ugyan azt teszik, mint a napszámos szeretője, aki be megy a csapodár után a kocsmába, túri a cimborák csúfolódásait, de emberét megszegyenítve esetleg kapott és adott pofonok után, hazatántorogtatja. Az ilyen asszonymál nincs kompromisszum, hiába kérleli a férfi, hogy üljön a kocsmasztal mellé... a férfinak kell ott hagyni a kocsmasztalt és követni őt. Emmi nem tartozott a férfit megtartó asszonyok e kegyetlen csoportjába. Ő érzelmes, látszólag passzív nő volt. Csakhogy a passzivitás, érzelmesség, odaadás, mind-mind olyan tulajdonságok, amellyel egy férfit csak elveszíteni lehet, vagy csak arra jó, hogy a fészekhágyó férfi számára biztosít egy helyet, ahová mindig vissza lehet térni. Mégis e tulajdonságok nagyon jól hatottak Zoltánra, e neuraszténias, képzelgő, bajában vérző szomorúságú embernél, aki csak apjával szemben tudott olykor harcbaszállni Emmi is érezte, hogy a fiú csak apjával szemben harc képes. Elbeszélésében minden, de minden az apja ellen volt kiélezve. És a leány ezen a ponton támadta meg Zoltánt.

— Sohasem aggódtam miattad. Nem szép tőlem, hogy bajodban is ragaszkodtam hozzád. Azt kellett volna tanácsolnom, hogy menj az apádhoz és türd, hogy sorsod igazgassa. Ha tudtam volna, hogy anyád után kutatsz, még inkább ezt a tanácsot kellett volna adnom, mert apáddal együtt élve, inkább rátalálhattál volna.

Emmi cigarettát vett elő. Rágyujtott és isten tudja honnan szerzett mosollyal beszélt tovább.

— De most már a mi viszonyunk mégis befejeződött, fogadd el Zoltán tanácsomat. Menj el apádhoz és adj el engem neki, mondj le rólam minél nagyobb árért... esetleg az anyádért.

— Emmi!

— Ez így van. Jó áron adhatz el. De légy okos. Ne haragítsd magadra az apád. Érezze vele! Mert nincs igazad amikor apádról beszélsz. Honnan tudod ki volt az anyád? Talán ő is azt mondta apádnak, sokkal hamarabb és türelmetlenebbül, mint te nekem, hogy nem tudja őt szeretni és szánakozva elhagyta... Mit tudod te?

Zoltán szorongva kérdezte:

— Azt mondd, hogy olyan vagyok, mint az anyám?

— Igen. Nagyon hasonlíthatsz rá belülről is. Hiszem, hogy tiszta asszony volt, de otthagya az apádat. Menj csak haza. Így eljuthatsz anyádig is és azután, bizonyos, hogy eljön a nő is számodra, akit szeretni tudsz.

— Emmi! — kiáltott fel Zoltán — kegyetlen vagy.

A leány győzelemtől ragyogó szemekkel nézett a fiúra. Ez az eddig szerény, tüdő, fejét lehajtó leány mintha száz férfinn keresztül töretlenül lépett volna át, kegyetlenül, diadalmasan nézett Zoltánra.

És a férfi is gyönyörködött benne. Fáradt tekintetében élet szökött, arca mosolyra enyhült és elindult a szíve, hogy vallomást tegyen.

— Nem hagylak el. Nem tudlak elhagyni.

A leány megremegett, de erőt vett gyöngeségén, pózát megtartotta és hidegen szólt.

— Zoltán én belenyugodtam abba, hogy nem szeretsz és ezentúl nélküled kell élnem. Megmondom őszintén, hogy szívem most már csak kicsit fáj és az is hamar el fog mulni. Mert nézd, történetedből megtudtam, hogy veled mit sem kezdhettek, reád nem számíthatok. Ez nagyon brutálisan hangzik, de így van. Nézd Zoltán, ma olyan időket élünk, hogy a nőnek fel kell tenni a kérdést, hogy mit kezdhetsz a férfival, aki őt nem szereti, de azért megtarthatja magának. Ma a nő ilyenkor kénytelenül arra határozza el magát, akár szereti, akár nem, hogy megtartja, mert szüksége van rá, mert a férfi segítségével legalább rendes külső életet élhet, mert hiszen jólkereső ember. De te még erre sem vagy alkalmas. Ezt én ma tanultam meg. Mert valóságban csak ma találkoztunk, ma ismertelek meg.

— Igaz... — bólintott Zoltán.

— Lám, magad is rájöttél. De ez nem jelenthet semmi értéket számunkra. Mert akármennyire is igaz az, hogy a mai nap történt meg a mi első találkozásunk, de mégis, már régen, egy éjszaka, az első éjszaka, elköltöttél engem. Aztán jöttek a folyton új évek, melyek alatt akaratosod ellenére szorongtunk egymás mellett a mostani idők deliriumos csődületében, ahol boldog boldogtalannal idegenül összeöllekezett a közös kvartélyon. Ma aztán megtörtént az, ami utazáskor szokott történni, ha ismeretlenül egy férfi meg egy nő közös szakaszba kerül. Szóbaállnak egymással. És mert ezer kilométer hosszú az út, háromszor át is kell száll-

ni, büffékben, vasuti vendéglőkben együtt esznek: az utazóközönség azt hiszi, hogy ezek együtt indultak el, utazásuk célja közös, szeretik egymást. De azt senki sem veszi észre, hogy egy állomáson a férfi összeszedi a csomagjait és leszálláskor végre bemutatkozik... Igen így volt a mi utazásunk is, és most leszálláskor bemutatkoztál. Egy rikitó regényt meséltél el. Nézd Zoltán, ha én, az idegen, az apád közelében lennék hamar megtudnám mi van veled. És én, az idegen, ha keresném, hamar megtalálnám anyád. Cselekednék. Keresném. De te? Te nem tudsz cselekedni. Akik kellettnek néked, utánuk sem néztél. Engem, aki nem kellettem néked, türtél magad mellett gyöngeségből. Gyöngye vagy. Ezért nem maradok veled. Mert velem együtt még gyöngébb voltál.

— Elég! — sóhajtott Zoltán, — ne bánts! Milyen furcsa vagy... Milyen öreg vagy... Mérsz.

Emmi a fiú vállára tette a kezét:

— Csak én is bemutatkoztam. És bocsáss meg, hogy kissé kikorrigáltam a te bemutatkozásodat is.

— Nem igaz! Nem ismered! — kiáltott fel Zoltán és megragadta a vállán nyugvó kezét. — Nem értettél meg! megmondom én, hogy mi a mai nap lényege. Nézd Emmi, évekig voltál velem, amellett hogy romlott életemet te is velem élted, olyan voltál, mint egy hűséges feleség. Most már tudom, hogy ez nem kellett nekem. Most már tudom, hogy úgy kellesz nekem, ahogy ma bemutatkoztál. Nekem a te kínos töprengéseid, kegyetlenséged, komizságod kell. Megvertél! Úss tovább!... Szeretlek.

A hisztérikus férfi a leány elé omlott és görcsösen zokogott. És végnélküli sirása mindinkább hatalmába vette, leterítette és így észre sem vette, hogy a leány eltávozott....

Emmi örökre akart távozni, de a hűvös lépcsőházban lehullott minden póza, az öntudatos játékot, mely a győzelemért folyt, abbahagyta. Magához tért. Visszaemlékezett, hogy ma azzal indult el Zoltánhoz, hogy nem hagyja magát elküldeni, hogy győzni fog. Hát ez sikerült. Új napok jönnek, melyekben kegyetlenséggel kell ápolni a közös életet. Tud-e ilyen lenni? — kérdezte magától a leány. Kitudja, talán Zoltánnak igaza van.

Egy cukrászdába tért be. Teát és szendvicset rendelt és visszament Zoltánhoz.

VIII.

Zoltán még mindig a földön hevert, amikor Emmi visszatért egy cukrászinas kíséretében, aki teát és szendvicset hozott.

— Térj magadhoz — szólt a vörösresirt szemű fiatalemberhez. Kelj fel és idd meg a teád.

— Milyen jó vagy. Kiszolgálász — suttogta Zoltán.

Emmi a fiatalember elé tőlt a csészét.

— Utoljára szolgáljak ki! — mondta szinte élesen.

Emmi megkezdte a szerepét. Csak igya meg a fiú a teáját, egye meg a szendvicset.... nyomban megkezdi uralmát. »Utoljára szolgáljak ki«. Ebben a mondatban foglalta össze a programját, melyet, amikor Zoltán lenyelte az utolsó falatot is, részletesen előadott.

— Zoltán! Azonnal dönteni kell... Ott kell folytatnom, ahol az a bizonyos úr, az a véletlen utitárs végre kiszállt cók-mókjával a vonatból és bucsuzóul bemutatkozott.... Ne, ne szólj közbe, neked most semmi modanivalód nincsen. Nagyon össze vissza ember vagy, különösen ma. Én is az voltam, de reggel, hogy elindultam hozzád, tökéletesen összeszedtem magam.... Ott hagytam el, hogy már elbucsuzott, de bármennyire is menni akar, nem távozhat, mert az állomás előtt téves vágányra futott a vonat és belerohant egy tehervonatba. Lelkivonat-összeütközés.... Igen, így van. Az a kérdés, hogy ki tudunk e kecmeregni a romok alól, ahol szenvedélyesen mellém bujtál és bevellottad, hogy szeretsz. Itt, az összeütközés romjai között fájdalmasan hallgattam vallomásodat, mely a nagy zökkenésre hullott ki belsődd eddig ismeretlen tájékaról.... Így is elfogadom.

— Köszönöm Emmi! — mondta halkán a fiatalember. — Itt a romok között is boldog vagyok.

— Ezek érzelgős szavak. Boldog vagy? Ezt ugyan jól kitaláltad! Ébredj fel, végre! Kelj fel! Indulj el!

— Tudom mit kell tennem. Negyvennyolc órán belül feleségül veszek.

Emmi szelíden mosolygott.

— Köszönöm, de ennek ma nincs semmi célja. Talán számomra jelentene formai segítséget, de a mi közös sorsunkon nem segít. Azt hiszem, helyesebb ha elválunk. Igen, el kell válnunk, most, amikor ilyen későn összetalálkoztunk. Nézd, nincs miből megélnünk. Nincsen foglalkozásunk. Nem értünk semmihez. Téged is, engem is csak eltarthat valaki. Különösen engem. Kérlek, ne gondolj semmi rosszra. Nem megyek el szeretőnek. De mégis kell, hogy valaki támogasson engem. A varrónóm, az ékszerészem, a csemegeboltos.... vagy az a kis hires ügyvéd, aki sokszor megfordult társaságunkban és arcáról mindig részvétet olvastam le. Közülük tán segíteni fog rajtam valamelyik. Hiszen mindenki, aki keresett rajtam, vagy csak szóbaálltam vele, érezte, hogy kedves vagyok neki. Szóval, elfogadom valakinek a támogatását, hogy valamely mesterséget tanuljak meg tőle és abból valahogy megéljek. Mit tehetek mást? Mert azt nem tehetem, amit te, és amit meg kell tenned. Én nem mehetek el az apámhoz. Az én apám? Mit mondjak róla? Tegnap este azt mondta, hogy apához készül, hogy miattam elégtételt kérjen. Meg akarja zsarolni. Lehet hogy összeszedett is már va-

lahonnan egy pár pengőt, megvan az utiköltsége és már utban is van. Éppen azért siess apádhoz. Ha megmondod neki, hogy elhagytalak, vagy inkább, hogy te hagytál el engem, akkor apám utálatos mesterkedései megbuknak. Mert apám bizonyára azt akarja elhíttetni apáddal, hogy csak ő szabadíthat meg téged tőlem. Ezért mondom, hogy menj haza. Maradj apádnál, fogadj szót neki. Meglátod, ez jó lesz. Meggyógyulsz. Mert beteg vagy, Zoltán. Baj van az idegeiddel. Pihenj egy pár hónapot. Aztán menj vissza egyetemi hallgatónak. Ha apád tervedet meghallja, táncolni fog örömeiben... És én várok rád.

— Nagyon romantikus vagy. De tudom, hogy ez csak játék. Kínzás. Meg akarsz szabadulni tőlem. A jogászgyereket, mert utadban van, el akarod küldeni.

— Nem, Zoltán. Mi pontosan itt tartunk. A jogász szerelmet vallott ma és én megígértem, hogy várok rá. És ha romantika? Nem szép? Az elmúlt öt évben volt nekünk egy ilyen pillanatunk?... Öt évig kinlódtam utánad. Csináld utánam. Lehet, hogy neked is öt évre van szükséged, míg dolgozó, teremteni tudó férfiuvá válsz.

— De Emmi! Ma ebben a kegyetlen időben, ilyen tervekkel jönni... Bocsáss meg, de most nem vagy okos. Engedd meg, hogy én gondolkozzam.... Beszélni fogom apámmal.....

— Bevallod neki, hogy pénzt elvesztetted, nincs semmi egzisztenciád és most az a következő jó terved, hogy engem feleségül akarsz venni?... Zoltán, az istenért, csak ne gondolkozzál... Látod én már apád helyett is gondolkoztam. Az lesz a jó és csak az a jó, ha bevallod a veszteségeket és ezt azzal egyensúlyozod ki, hogy beiratkozol az egyetemre. Apád boldog lesz. Visszafiatalodik a jogász fiához és folytathatja a nevelését. Fegyelmezni fog, elszámoltat, mindent megtilt, mindentől eltilt.

— Ugy gondolod, hogy tőled is.

— Igen, tőlem is. Főképpen tőlem. És parancsát teljesíted. Könnyen teljesítheted, mert ebben mi már meg is egyeztünk..... Értsd meg Zoltán, nem tehetsz másként. Vagy elmenél zsákokat hordani, parkettáncosnak?...

— Szeretek Emmi! ez az egyetlen aktivám.

— Végre belátod. De ezzel az aktivával szörnyen immobil vagy. Én teljes szíveimmel adok neked moratóriumot és remélem, nem úgy lesz, ahogy évek óta látjuk, hogy a moratórium után jön az inzulencia.

— Csak kinozz.. verj! — tört ki a fiatalember, akit fölbősztettek a helyzethez nem illő, gunyolódó, kommerciális szakkifejezések. — Talán nyomban induljak el az egyetemre és iratkozzam be?!

A leány benyult a bőröndbe, hamar megtalálta azt a táskát, melyben Zoltán iratait és indexét őrizték.

— Igen! Itt az indexed. Most folynak a beiratkozások... De miért vagy ennyire fölháborodva?

— Kigunyoltál!

— Csillapodj... Meglátod minden jó lesz. Én mindent helyreigazítok. Nálad, nálam, apádnál, az én szüleimnél, bátyámnál... Nekem is van egy öt éves tervem. Visszaállítom a békeállapotokat. Az apám kis tisztviselőcske lesz, az anyám fehérnemű varrónő. A bátyám, mint te, most érettségizett, elmegy valahova gyakornoknak. Én... én... fiatal szűz leány vagyok... lesz kenyerem... és szeretek egy félárva jogászt... egy kedves tacsót

Zoltán örjöngve vetette magát a leányra. Átkarolta, magához pántolta és zokogva könyörgött, hogy csókolja meg és jajveszékelve durváskodott öleléséért... De elfogyott ereje az erőszakhoz és már csak dadogva mondta: »tégym férfiúvá«.

Emmi eltolta magától Zoltánt, aki szemlesütve kuporgott meg a sezlonon, kezeivel elfödve arcát. Túrte, hogy a mellé ülő leány a fejét simogatja.

— Szót fogadsz, Zoltán? Ugy teszel mindenben ahogy én akarom?

— Igen.

— Akkor elmegyünk most egy kis vendéglőbe vacsorázni.

— Azután?

— Elkisérsz engem haza.

— Haza mész?... Ez rettenetes.

— Minden lány haza megy.

— De abba a környezetbe?

— Az az én családom. Oda tartozom.

— Emmi, én meg vagyok rendülve.

— Nyugodj meg. Légy természetes, vidám... És most rohanj a szállodába mosakodj meg. Vedd fel a szürke ruhádat. Elragadó vagy benne. Piros nyakkendőt végy hozzá. Én addig itt átöltözöm és kitalálom a kis kocsmát.

Zoltán elment.

Emmi addig turkált a bőröndökben, míg nem talált egy ruhát: fiatalosat, lányosat. Rendbehozta az arcát. Nem nézhetette meg magát földigérő tükörben, mégsem volt rajta semmi hiba. Nyugodt volt. Szép volt. Üde volt.

IX.

Salgó Miksa a periratain dolgozott. Nagyon elégedetlen volt ügyvédje munkájával, aki a vádirat ellen beadott kifogásokat szerinte igen gyengén adta elő. Ő jobb kifogásokat tud. Azokat szerkeszti most össze. Már a huszadik iv papirost írja tele. Hogyne írna tele annyi ívet, hiszen egész pályafutását, érdemekben gazdag és a nemzetre hasznos közgazdasági

munkásságát is leírja, vagy ahogy ő mondja: »szerény dióhéjban vázolja«.

Ha egy oldalt teleir, figyelemre inti feleségét, fiát és szónokolva olvassa fel művének e részét. Büszkén ragyogó tekintével felkeresi ágyban fekvő feleségét, aki egy gyertyacsonk világánál nekihevíülve filmregényt olvas. Az asszony fölpislant a könyvből. »Nagyszerű« — mondja háromszor is, de a dicséret inkább az izgalmas regénynek szól, melyben a dollárokkal millió számra dobálóznak és az obligált szenvedések után tündéri álmok teljesednek be.

Salgó a fiától is várja az elismerést. Ede minden jó hangulat és egyetlen fillér nélkül ül a szoba egyik sarkában és nem hajlandó apja művét a legkisebb elismeréssel sem kiésmeni.

— Talán nem tetszik neked? — kérdi támadóan Salgó a fiától.

— Apus, ha akarod tudni, nagyon gyengusz. Apus kár a benzinért. Hat hónap tuti.

— Felmentenek! — dörgött Salgó. — Igaz, hogy a kétezzer pengő előleget átvettem, de az elment a költségekre. Fényesen bebizonyítom, részletezem, okmányolom a tényeket, de te... Ede... bíraskodsz apád felett, ahelyett, hogy segítenél ügye tisztázásában... Elvetemült vagy Ede, semmi szükséged sincs arra, hogy apádtól tisztességet örökölj.

Salgóné nyöszörgött az ágyban: »nem hagyják az embert még olvasni sem... tizenegy óra van. Feküdjete le.«

— Lefeküdni?! sóhajtott Ede, akinek este tizenegykor lefeküdni annyit jelent, mint meghalni. Képzetele most a kivilágított körutakon járt, fényes lokálok integettek feléje, fülébe zengett a kávéházi énekes nótázása, látomásában megjelent a jótékony sötétségű, önfelédtséggel teli, éjjél felé járó mozi... és neki nincs egyetlen tizfillérese sem, mellyel egérutat nyerne a kapun át, hacsak a fényes uccákra is.

És az egész házban nincs egyetlen fillér sem, mert ha volna oda adnák neki. Ma nem főztek ebben a házban. Kenyeret és a türhető időkből maradt vizesuborkát meg befőttet ettek. Salgó még ki tudta módolni, hogy beüljön a kávéházba, ahol mindent feledve egészen felvidulva beszélgetett el Bethlenről és más súlyos dolgokról, derüs bölcseséggel, mindig föl villanó optimizmussal. A kávéházi asztalnál csupa régi meghitt ismerősei ültek. Ez a kávéházi asztal, ez a kávéház csuszott vele alább-alább. És a kávéházi asztal tagjai, talán mind irták otthon kifogásaikat az ellenük kiadott vádirat ellen.

Ájult csend van a szobában. Salgó írásai fölé meredt. Salgóné olvasmányában kéjeleg. Ede tervezi, hogy hitelben kitör a kapun.

Csengetnek. A három ember riadtan néz egymásra. Ki jöhet ide éjjélkor? Ezt kérdik rémülten, hangtalanul egymástól . . . Ki csengethet? »Nem kell beengedni« — mondja Salgóné. «Jó hogy a cseléd ma kilépett». (Éhesen, megszolgált bére nélkül) »Miksa, gyorsan feküdj le. Edus te is!... oltásatok el a villanyt«. A boldogtalan asszony a rendőrségre gondolt.

És megint csengettek.

De Salgó nem félt. Tudta, hogy rendőr nem keresheti. Megengedték neki, hogy szabadlábön védhesse magát. Nem bujkáló zsebtolvaj ő. Ha akarják nappal is megtalálhatják. Így az ijedségen hamar átesett és nyugodtan szólt:

— Lehet, hogy Lidia udvarlója, aki még nem tudja, hogy nője tőlünk ma minden felmondás nélkül eltávozott. Talán már órák óta les a folyosón, de türelme elhagyta és vakmerőn immár kétszer is csengetett. Edus menj és küldd el az éjszakai látogatót.

Ede kiment és néhány pillanat múlva Emmivel tért vissza.

A leány mosolyogva nézett körül. A vacsoránál két pohár bort ivott, attól is, meg a nap sikerétől derült volt és jókedvvel beszélt.

— Ne haragudjatok rám, hogy tegnap oly kiméletlen voltam hozzátok. Bocsáss meg apám. Könnyű a bajban levő embert megtámadni. Elhatároztam, hogy haza jövök és köztetek maradok. Majd rendbehozunk mindent. Új élethez fogunk. Én már el is kezdtem. Zoltánnal szakítottam, békésen elváltunk.

— Ezt rosszul tetted! — dörgött leányára az apa. — Súlyos sztratégiai hibát követtél el. Tervemet romba döntötted. Nekem is az volt a tervem hogy mindent újra kezdünk. De terveimet e teteddel felégetted. Milyen nyugodt voltam e percig!... Én ma délután hazajöttem és megszerkesztettem a becsületesem porig alázó hamis vádak ellen, védekezésemet. Bevallom, hogy e munkát csak stilusképességem csillogtatása végett műveltem. Mert mi az a kétezer pengő, melynek indokolatlan felhasználásával vádolnak? Mi az?... A gaz feljelentőnek a jövő héten szemébe vágom ezt a nyomorult összeget. Fusson vele! Maradjak vesztes egyedül én!... De te romba döntötted tervemet. Hogy álljak most már ügyemben a világ elé, ha te otthagysz az a férfit, aki mellett számos évек során éltél? Menj vissza hozzá! Térj vissza ahhoz a férfihoz, maradj mellette, és várd be sorsodat!

Emmi nyugodtan hallgatta apját, beszéljen amit akar. Itt csak ő érti meg az öreget, aki még nem tudott cselekedni, nem utazhatott Kiskertre Zoltán apjához, hogy megalkudjék vele. Derűsen válaszolt apjának:

— Apus, nagyon kedves vagy és mondataid szépek, korrektek. De azért ne szónokolj, jobb így ahogy csináltam. Apus, én haza jöttem, itthon maradok, és holnap megbeszélünk mindent.

— Mit akarsz ezek után megbeszélni? — kérdezte panaszos hangon Salgó.

— Holnap nagy tárgyalást tartunk. Megbeszéljük, hogyan térjünk vissza a becsületos utra... Mit vigyorogsz Edus? Neked nem tetszik a tervem? Meg fogsz javulni te is. Én is. Anyus is... Anyus itthon maradhatok?

— Apádat be akarják csukatni.

Salgó közbeszólt, de már csendesen:

— Engem nem csuknak be.

— Nem! Apust nem csukják be, én elintézem.

— Látod — szólt a feleségéhez — Emmi is mondja, hogy nem lesz semmi bajom. Igazad van lányom. Hátha még halanád a védekezésemet. Várj, fölolvassom. Mondani fogod, hogy miért nem mentem az ügyvédi pályára? Hires kriminalista lett volna apádból.

Kezébe vette iratait és olvasásba kezdett: »Tekintetes királyi törvényszék!«

De Emmi letörte apja hiuságát, nem türte a szónoklását.

— Apus! nyugodj meg. Én majd elintézem a te rosszul sikerült üzletedet. Sokkal nagyobb dologról van szó. Meg kell menteni életünket. Haza jöttem, itthon maradok és föl fogom venni a küzdelemet. Már föl is vettem.... egyelőre csak veletek szemben.

— Mit fogsz tenni? — kérdezte az anya. — Mit tudsz te csinálni? Én csak apádban bizhatom. Apád azt mondta, hogy három nap alatt mindent rendbe hoz. Megtáncoltatja Ede feleségét, majd parirozni fog Lian, és elhúzza apjánál Zoltán nótáját is.

A leány felháborodva válaszolt anyjának:

— És valóban ebből akartok ti élni?... Borzalmas!... Nem engedem, hogy ilyen gyalázatosan éljete! Van út fölfelé is. Ebbe a házba vissza kell térni a tisztességnek, hogy itt baj és becstelenség nélkül ébredjenek, hogy délben szerény polgári ebédre terítsenek és tiszta lelkiismerettel vacsorázzanak.

Salgó felnevetett.

Egész Európa szeretne így élni.

— Igen, egész Európa szeretne. Tegnap este jól megértettem apámat. Igen Európa szeretné, ha apám visszaülne kishivatalnokai asztala mellé... És vissza fog ülni. Edus is dolgozni fog. Liant, ezt az incidenst, el kell felejtetni.

Salgó gyönyörködött a lányában.

— Milyen intelligens vagy. Honnan tudod például ezt a szót: »incidens«, ilyen kitűnően alkalmazni.

Emmi elmosolyodott.

— Hagyd apus, nem vagyok intelligens. Csak nagyon tanulékony vagyok. És tegnap sok tapasztalatot szereztem és ma mindent megértettem.

— És ettől bátorodtál olyan nagyon fel Emmikém? — szólalt meg Edus.

A leány végigmérte a bátyját, aztán szomorú hangon mondta:

— Edus, csak szégyelni kellene, hogy a hugodnak kell a sarkára állni. De veled majd négy szemközt beszélek... És most késő van. Nagyon fáradt vagyok. Remélem, megengeditek, hogy itthon maradjak.

Salgóné eddig a könyvet hüvelykujjára csukva, remélte, hogy az abban hagyott izgalmas fejezetet végigolvashatja, de amikor Emmi azt kérdezte, hogy itthon maradhat-e, eldobta a könyvet és elővette anyai szívét. Kiugrott az ágyából, leányához futott, átkarolta és zokogva mondta:

— Hogy itthon maradhatsz-e? Drága magzatom! Hát nem osztom meg veled mindenemet?

— No abból nem sok jut rá! Például ma egy vizesuborkát meg tíz szem szalicilos meggyet kapott volna ebédre — viccelődött Edus.

Emmi rászólt a bátyjára.

— Látom, hogy te azzal is megelégedtél. Egy lépést sem tettél, hogy egy falatot szerezz hozzá.

Ede vállvonogatva felelt vissza:

— Egyelőre nem szántam el magam arra, hogy valahol betörjek... Mit tudom én?... Eddig nem volt rá szükség. Liántól rendszeren kaptam pénzt. Hiszen majdnem minden pénzemet hazaadtam. Nem vagyok rossz fiú. Ezt légy szives tudomásul venni. Drága szüleinket hosszú másfél év után látogattad meg és a távolból sem nagyon adakoztál. Tegnap eljöttél és nagy murit csináltál. Nem tudtam nézni, hogy mit csinálsz, inkább meglógtam. Reggel hallottam, hogy Liánt kirugtad. Ha nem jössz ide, nincs semmi baj. Igaz, hogy Liánnak sigánjai voltak, el akart válni. De láttad, hogy én föl sem vettem az ügyet, elmentem. És ha tudni akarjátok, az volt a terv, hogy Lián velem jön. Megmondom, eddig titokban tartottam, hogy Lián csak fenyegetőzött a válással, mert haragudott rám. Tudja, hogy milyen nagy szükségem van rá és így akarja kivenni belőlem, hogy a barátja, akivel most haragban van, kivel bandlizott össze. Én tudom a barátja minden lépését, de nem árultam el neki, hogy most hol lakik és melyik lokálba jár. Igen, tegnap este rám akarta tölteni magát, hogy menjek vele keresni a barátját. Én értek Lián nyelvén, ez a szegény, öregedő nő adott volna pénzt, ha tegnap este el nem kergeted. Ma reggel nem volt a házban több egy pengőnél és azon apus sok miniszterpapirost vett, ezenkívül valahova egy ajánlott levelet küldött. Ezért nem ebédeltünk ma.

Ede befejezte a pénzügyi helyzet indokolását és bohókásan meghajolt huga előtt. Aztán pótlásul még hozzátette:

— Nem akartam, Emmi, szemrehányást tenni. Viselem cselekedeted következményét. Vedd tudomásul, hogy Liántól levelet kaptam. Megírta, hogy lemond a válásról. Ezer évig is a feleségem marad, ha akarom, de velem társadalmilag is szakít. Ügylátszik megtalálta a barátját, mert gúnyolódik is. Azt írja, hogy köztünk már csak egy vitás ügy van, hogy fizetek-e neki tartásdíjat. Bizonyos, hogy ezt a levelet a barátja diktálta, aki már husz éve ügyvédnek készül. Becstelen csirkefogó, ilyen levél diktálásával hálálja meg nekem, hogy bemutatam Liánnak és hagytam őket sülve-főve együtt. És aztán ha jobbra-balra csalta Liánt, ha napokig elmaradt én falaztam neki és vigasztaltam a szegény őrvjögő vénasszonyt. Megállj Frommer! Vigyázz a bőrödre Frommer! — hadonászott a levegőben Ede, egészen megfélemedkezve környezetéről és az ügyről, melyben fölszólt. Belemerült a maga bajába, hátában érezte a gyilkot, melyet, orozva, a hűtlen barát szurt bele.

Emmi megsemmisülve hallgatta Ede beszédét, melynek minden szava szégyen gyalázat. Volt olyan pillanata, amikor pofon akarta ütni a bátyját és volt olyan pillanata, amikor meglátta, hogy szülei mélységes együttérzéssel figyelnek. »Ó! ezek egyek! és állapotuk reménytelen...« És mégis, amikor a fiu elhallgatott, odalépett hozzá. Tenyerébe fogta az arcát és szomorúan a szemébe nézett. Percekig nézett a bátyja szemébe. Az eleinte fásultan tűrte huga tekintetét, de egyszerre megteltek szemei könnyekkel és fejét huga vállára ejtette. Hangosan zokogott. Miért sirt? Talán megértette huga szánakozó tekintetét? Nem tudni. A fiu sirását tulzokogta az anya és az apa is szipákolt.

Emmi könny nélkül élt a drámai jelenetben. Boldog volt, hogy végre sírnak ezek az emberek és nem beszélnek. Mert minden szó, amit itt kiejtenek, a becstelenséggel való szolidaritást jelenti. Most sírnak és nem beszélnek ezek a szegény, szánalmas emberek. Sirásuk határtalan és mindhangosabb. Az apa már csodálatos erővel bög, az anya sirása borzalmas vészjel, Ede zokogása kiáltó jaj! jaj! jaj!... És e sirások összeütközve mint egy pokoli dzsesz muzsika törnek alulról fel az elfeledett magasságba....

Sokáig kellett várni, míg lassan-lassan csend lett és ki-vörösödött szemekkel meredten néztek maguk elé.

Ekkor Emmi intett a bátyjának. Pénzt adott neki. A fiu eltűnt a szobából, de hamarosan visszatért és asztalra rakta az éjszakai büffében vásárolt ennivalót.

A család éjjel kettőkor, gyászosan, de jóízűen megvacsorázott.

X.

Siró Zoltán tegnap este elkíserte Emmi a Thököly uti kapuig. Ott elbucszott a leánytól. Megigérték, hogy egymástól távol fognak élni és csak életbe vágó dolgok hozhatják őket össze. Emmi az elinduló fiatalember után kiáltott:

— Holnap beiratkozni!

De Zoltánnak már nem kellett több biztatás. Másnap elment az egyetemre. Ott megmondták, hogy hozzon irást arról, hogy hol töltötte idejét ezerkilencszáztizennégy óta. Ha az okmányai rendben lesznek, felvételének nem lesz semmi akadálya.

Autóra ült és elindult az apjához.

Jókedvű volt. Boldog volt. Hipnotizált volt. Emmi a tegnapi vacsorán boldoggá tette. Hányszor vacsorázott ő azzal a leánnyal! És mindig így: »Pardon Emmi! a lapban egy fontos cikk van. El kell olvasnom«. És néhány unott falat után, már az esti lapokat bujta, míg a leány magárahagyottan vacsorázott. Máskép volt ez tegnap. Tegnap este ünnep volt. Tegnap este, abban a kocsmában rájött az ételek ízére, a bor zamatára és megtudta, hogy milyen jó az, ha az ember a földre ejtett asztalkendőért lehajolva, titokban, az asztal alatt megcsókolja a leány kezét... És aztán felemelkedve belednézni a kipirult nő szemébe és érezni, hogy a maga arca is lázban ég.

...Szent ifjúság!... egy kissé elkésve, ezerkilencszázharminc szeptember végén.

*

A kiskerti szőlőgazdaságban kezdték meg a korai termés szüretelését. Idősb Siró Zoltán, birtokai közül, ezt a kétszáz holdas szőlőjét szerette a legjobban. Harminckét évvel ezelőtt maga telepítette és kedves présházat épített a közepébe. Ezidőtájt házasodott is meg. Házasságát azzal is megünnepelte, hogy a présházra emeletet húzatott, az emeletre tornyot is pazarolt, melynek piros bádogtetője messzire viritott.

Néhány évvel ezelőtt otthagya a kiskerti kuriát, kiköltözött a szőlőjébe és azóta a présház emeletén tölti napjait. Ha dolgai parancsolták, lóra pattant, bejárta földjeit, de ezt is mindritkábban tette. Néha bement a járási székhelyre adót fizetni, boltosokkal veszekedni, fölös pénzt takarédba tenni.

Idősb Siró Zoltán szakított a világgal. Ujságot nem olvasott. Ispánjai — paraszt botos ispánok — írásbeli jelentéseket küldtek neki a gazdaság állapotáról. Pénze egyre gyűlt. Nem ártott meg neki a krízis. A konjunktura idején nagyon nagy, a krízis idején szerény volt a jövedelme. De a jövedelem mindig megmaradt, csak a fia lékelte meg. Hálószobája ajtajára krétával jegyezte fel azokat az összegeket, amelyeket fia elvitt. Amikor bejött a pengő, az addig adott ötszáz millió

koronát elosztotta ezerkétszázötvennel és így egyenlegül negyvenezer pengőt krétázott fel. Azóta ez az összeg száz-ezer pengőre ment fel, így hirdeti ezt a hálószoba ajtaja.

Az öregot két belső cseléd szolgálta. Mindig a legöregebb bérese, mindig a béreslányok közül a legtakarosabb. A takaros lányt farsangkor férjhez adta és új takaros leány követezett. A legöregebb béres haláláig belső cselédje maradt. Az járt be hetenként egyszer a faluba és elhozta a postát, mely többnyire csak egy pecsétetes levélből állott.

Az öreg... dehogy is öreg!... Igaz, hogy hóval borított a feje, de minden hajszála megvan. Rózsás az arca. Alakja olyan mint az oszlop. Ha visszavonult is, nem bolond filozofus ő, bármit is beszélnek felőle a környékbeli urak és a megmaradt öreg dámák. Látszatra nincsen semmi baja. Jókat eszik és magányos borozgatás után nagyokat alszik. Néha, nyári vasárnap, a béresházaknak cigányokat hozat és míg a cselédség napestig mulat, a fűben heverész és hallgatja a régi nótákat. De a távolból való cigányozás ritka eset. Ez olyankor esik meg, amikor maga előtt sem tudja titkolni keservét.

Idős Siró Zoltán boldogtalan ember. Harmickét év előtt házasodott meg. Egy fertálmágnás leányába szeretett bele. Pesten jogászkodott, a leány meg ott bálózott. Nem sokat kérdezte a leányt a hatalmas legény, aki akkor, huszonnégy éves korában a legnagyobb ur volt a járásban. Ő mondta meg, hogy ki legyen a követ, ki legyen a főbíró. Ő mondta meg hát azt is, hogy ki legyen a felesége. Az egész megye tudta, hogy Almássy Erzsébethez a Vasárnapi Ujságban egy költő ír verseket és azokat a leány boldogan fogadja. De Erzsébet meghajolt apja akarata előtt. Hogyne, hiszen mindent pótol a hatalmas férfi, aki elviszi nászutra Rómába, Párisba és ha haza jönnek, beül a nagy vagyonba. Nyáron hűvös kastélyban lakik és a téli szállás: Budapest. A fiatal leány szerelmese volt Budapestnek. Az akkori, a múlt századvégi Budapest tegnapról mára világvárossá nőtt és életét új szellem öntötte el. Ez a szellem, mely új társadalmi mozgalmakat, új politikai kérdéseket és e mozgalmaknak hangos politikusokat és bátorzavú írókat tudott adni, nagyon érdekelte Erzsébetet, a tizenhét éves leányt. A kor gyermeke volt. Ebben az aranjúezi korban minden gyorsan nőtt, virágzott és hamar hozta a termést. Ennek a gyerekleánynak a fejlődése, pesti iskolás éve alatt, versenyt tartott a robogó fejlődéssel. Ehhez megvolt az esze, korai érettsége, furcsa idegenségekhez való hajlamossága. Rajongott az írókért és egyet, állítólag csak egyet, szeretett is. Kiszökve az intézetből, azzal az eggyel, a téli délutáni szürkületben sokat sétált, az akkor még ki nem világított Stefánia uton.

(Folytatása következik)

KISEBBSÉGI KULTURA

Jegyzetek a kisebbségi kulturáról

Folyik a harc a két ellentétes nézet között: a szellem és az anyag, a kulturális és gazdasági kérdés előbbrevalósága között. A kisebbségi magyarság kezéből kihullott a könnyű gazdasági érvényesülés eszköze. Szegényedünk. Fokozatosan csökken nemzeti vagyónunk, egyre lejjebb kerülünk arra a nivóra, ahol a nincstelenség kihasználható sorsa vár ránk. A szellem egyre hátrál az anyag előtt és félő, hogy bizonyos mélységben teljesen kialszik. Ott azon a fokon, ahol a betevő falatért való kétségbeesett küzdelem emészt föl minden szándékot, energiát. A szellem kivirágzásához tanulmány, a tehetség csiszolása, elmélyedés szükséges. De, ha nincsen mód hozzá, amikor minden percnyi idő, minden figyelem görcsösen a kenyérhez tapad?

*

A kisebbségi sors igazi védőfegyvere csak a humánus lehet. Az első keresztények hite azért világít ma is olyan tisztán, mert üldöztetések között hirdették a szeretetet embertársaik iránt és bontották ki az emberi méltóság zászlaját a katakombákban. Az ő szellemük sokkal emelkedettebb volt, mint a római civisé, aki halálra korbácsolhatta rabszolgáit. A magasabb szellemisséggel kell fölfegyverkeznie a kisebbségnek is. A humánus ne jelentsen egyuttal gyöngeséget, hanem életrevaló rugalmasság legyen benne. Az olyan lelki kultura, amely a türelmesség és alázat jegyében kiszolgáltatja magát ellenfeleinek, amely nem védekezik, kártokozó és veszedelmes.

*

Minden irány, amely ma érvényesülni akar, a szociális kérdés megoldását tűzi ki lobogónak. És mégis, a másik oldalon, a cselekedetek mezején, az anyagi javak önző imádását, kiméretlen törtetést és lelkiismeretlen pénzszerzési vágyat lá-

tunk. Sokszor éppen azok mutatnak rossz példát, akik a fórumon lehangosabban kiabálják javítási szándékaikat. Minél súlyosabbak a gazdasági viszonyok, minél jobban sokasodnak a közterhek és csappan a kereseti lehetőség, annál brutálisabbá válik a harc ember és ember között, annál hevesebb a marakodás a koncert. A gyöngék iránti megértéstől, a cselekvő szerettől soha sem voltunk távolabb, mint napjainkban, amikor mindenütt hirdetik, hogy segítenünk kell a munkáson, a paraszton, új, igazságosabb társadalmi rend kell, stb.

A baj mélyen gyökerezik: az emberben. Csak a cégér változott, de az ember nem javult meg, sőt rosszabb lett, mint azelőtt volt. Az egyént is nevelni kell, a program mellett egyforma fontosságú a részletmunka, hogy becsületes, tiszta szándékú és tisztán cselekvő tagjai legyenek társadalmunknak. A mai állapotok hangosan kiáltják: több felelősség legyen az ige-hirdetésben!

*

A kedvezőtlen viszonyok nagyra növesztették a kritikát. Mindenki a másikat okolja a rá szakadt bajokért. Arat az irigység és bizalmatlanság. Dúl a testvérharc: osztályok és generációk fordulnak szembe egymással. Sok kritikus a hozzá legközelebb állót üti azért, amiért a távoli harmadik felelős.

A bírálat divattá és érvényesülési térré vált, amelyet tapasztok között lehet alkalmazni, hogy mások tetemén a kritikusok kerekedjenek fölül. Csak egy dolog népszerűtlen: önmagunkra vonatkoztatni a megszűkült méreteket, mert ez lemondással, esetleg saját bűneink beismerésével jár.

Tamás Lajos

Április 13-án hirdetik ki a magyar nemzet történelének népies megírására kiírt szlovenszói pályázat eredményét

A pozsonyi Magyar Minerva legutóbbi számában Esterházi János képviselő bejelenti, hogy az 1931 év szeptember hó huszonharmadikán a magyar nemzet történetére általa kiírt pályázatra hat pályamű érkezett be. A pályázati határidő 1932 október elsején járt le és az eredeti tervek szerint 1932 december huszadikáig kellett volna azokat elbírálni. Az Esterházy János által fölkerített bírálóbizottság azonban a napokban megkezdte a művek tanulmányozását és a pályázat eredményét a bírálóbizottság 1933 husvétjén április tizenhatodikán fogja nyilvánosságra hozni. A bírálóbizottság részéről a legjobbnak ítélt mű szerzője 10.000 csehszlovák korona jutalomban részesül.

A második legjobb mű 3000, a harmadik legjobb mű 2000 csehekrona jutalmat kap.

Vajjon nálunk mikor érkezik el annak az ideje, hogy valaki ilyen pályázat kiírására gondoljon?

1934 évre ismét megjelenik az új Auróra

A Magyar Minerva legutóbbi számában bejelenti, hogy a csehszlovákiai, romániai és jugoszláviai magyarság közös irodalmi évkönyve, az 1921 évben megindult és azóta minden esztendőben dr. Reinel János szerkesztésében Pozsonyban megjelent Új Auróra a nehéz gazdasági helyzet miatt 1933 évben nem jelenik meg. A szerkesztőség azonban egyben bejelenti, hogy az évkönyv legközelebbi, 1934 évi kötete 1933 végén meg fog jelenni.

LÁTHATÁR

Axel Munthe regénye

Dogmatikus, marxista kritikus röviden végezne Axel Munthe könyvével. Kivonná belőle az orvosokra vonatkozó, statisztikai és egyéb adatokat s utána azzal tenné félre, hogy a munkaközösség szempontjából érdektelen írás, mert nem az osztályharcos ma jut benne kifejezésre, hanem a polgári tegnap, egyik egocentrikus műfajával, az önéletrajzzal.

Elfogulatlan kritikus valamely mű értékelésénél nem ismerhet osztályharcos és osztályharcoson kívül álló szempontokat. Szemében a legfontosabb kérdés, hogy időt álló-e az elébe kerülő alkotás vagy sem. Az idetartozó bírálók szerint Axel Munthe könyve nem a tegnapé, hanem az időé, melynek nincs sem tegnapja, sem mája, sem holnapja.

Axel Munthe svéd író, ma 71 éves, félig vak és a svéd királyné orvosa. San Michele regényét, melyet Arnold Bennett korunk leg gazdagabb és legérettebb önéletrajzának nevez, nem rég fejezte be Capri szigetén levő birtokán.

Önéletrajzot frissen és érdekesen mások is tudtak és tudnak írni. De kevesen rögzítették le elviharzott és látszólag szertedobált életüket annyi szuggesztivitással s mégis keresetlen egyszerűséggel, mint Axel Munthe. Oly nagy mestere a természetességnek, hogy a valóságból minden zökkenés nélkül siklik át az imaginárius világba. Ki ne hinné el pl., hogy igazi manó ült Forstuganban ágya mellett, az asztalon, óvatosan babrálva óraláncán? S ki kételkednék abban, hogy a közöttük lefolyó beszélgetés tényleg meg ne történt volna? A nép között élő mese- és mondavilágnak csodálatos megelevenítésében csak a legnagyobb északi írók között találunk hozzá hasonlókat. Talán nem véletlen, hogy a legnagyobb mesemondó: Andersen, szintén az észak szülőtte. Mintha annak a hosszú hónapokon át havas és zárkózott világnak a lelke még mindig magában őrizné mondákba vesző századok primitív egyszerűségét, furcsa, gyermekes emberjóságát és különös babonáit.

Nem csodálkozunk, hogy a skandinávok protestáns létükre ma is tisztelői a szentképeknek. S még kevésbé, hogy Axel Munthe minden racionalizmusa mellett is annyi igaz poézissel ábrázolja a katolikus mennyországot.

Ez a veleszületett, kivételes, költői tehetség az, ami annyira kiemeli a többi memoár-írók sorából. Ez az a plusz, melyet nem pótolhat semmiféle tudás, intelligencia, szenzáció és mesterségbeli jártasság.

Az önéletrajz természeténél fogva lazább kapcsolódású a regénynél s csupán írójának egyénisége tartja össze. Axel Munthe könyvénel azonban megvan a külön regényszerű fonál is s ez: San Michele, a nagy életmű, a magasabb értelmet kapott élet. Ez indítja el és fejezi be az önéletrajzt. A könyv eseményeinek során ugyan ritkán találkozunk vele. De azért néha-néha visszacsendül a neve. Mintha az ifjuság csodálatos álomharangja kordulna meg nagyon messziről, hívogatón, visszavárón.

Mi is volt tulajdonképen San Michele? Kicsiny, omladozó kápolna Caprival szemben, Anacapri mellett, magasan, mint valami sasfészek, a Tibériusz római császár által hegyoldalba vágatott, 777 főniciai lépcső felett. A monda szerint, melyet a valóság is igazol, Tibériusz palotájának romjain épült.

Íde vetődött el egy izben a fiatal Axel Munthe Sorrentóból, jövet s fenn állván a világtörténelmi emlékekkel gazdagon teleszört helyen, ámultan gyönyörködött a gazdagon alázuhogó napfényben, a szikláról nyíló csodaszép panorámában s a táj antik-patinás hangulatában.

„San Michele!... Ezen a helyen élni és meghalni — ha ugyan győzelmet tud aratni a halál egy ilyen élet boldogságán...”

S amint ott áll, látomászerűen kirajzolódik előtte az alkotandó mű egész szépsége.

„A házam álljon nyitva szélnek, napnak, tenger zúgásának, mint egy görög templom és világosság, világosság legyen mindenütt. Mérhetetlen értékű márványból legyenek a terraszokat és arkádokat tartó oszlopok, elmúlt idők törmelékei heverjenek szanaszét a kertben, csendes könyvtár legyen a kápolnából s boldog napokon Ave Mariát zengjenek a szépszavu harangok... S itt lábam előtt, ahol, mint a tengerből felszálló szfinksz, terül el a gyönyörű sziget, fárások országából való gránitszfinksz legyen.”

A Szépség a Teremtés nagy szomjusága liheg e sorokból és a zord Észak fiának örök, nagy vágyakozása a Dél önmagát tétkozló, nagyszerű fényzuhataga után. S mint valaha az egyetlen napot imádó Akhenaton, a nagy egyiptomi fárások, a naphoz írott, halhatatlan himnuszában, vagy jóval később asszisi Szent Ferenc, a nap szelidelkedő és imádságos ajku énekese, úgy könyörög ő is félvakon a naphoz:

„Világ világossága! Te vagy az istenség. Halandó ember imája sohasem érte el egedet... Nem maradhatsz nálam még kissé mellettem s mondj el néhányat csodálatos meséidből, amíg nyugtalan gyermekednek ágját elkészited a hosszú éjszakára.“

Egy alázatában is magas és tiszta lélek poézise árad e sorokból.

De míg e sorokig eljutott, hosszú utat kellett megtennie. Mint valami öntörvényű üstökös, úgy cikázott végig Nyugat- és Dél-európa nagyobb városai között. Párizs, Svédország, Nápoly, Messina, San Michele, Róma, Németország egymást váltogatják.

S megálmódott, gyönyörű életműve lehetetlen messzeségekben csillog. De néki semmi sem elérhetetlen. A nagy gyermek optimizmusával, hitével és akarásával tör előre s északi, jeges szél edzette, nagyszerű, barbár fiatalságával. Csak így lehetett belőle éjjeli s nappali tanulás árán — szeretői csók nélkül — a párizsi orvosi fakultás legfiatalabb doktora s a nagy Charcot professzor reménysége. Ám ő sokkal messzebbre tört, mert saját kezével és arca verejtékével hordta össze élete művének minden követ, a nap szentélyének minden darabkáját.

De a világosság templomához vezető utat a pénz követte ki. Az a pénz, melynek a lélekismerő, szuggesztív fellépésű, kemény, rendelkező modoru Axel Munthe egész életén keresztül naivja volt. Csak ezzel a hihetetlen naivitással foghatott hozzá 13.000 franknyi összeggel a fél milliónál is többre kerülő, san michele-i mű felépítéséhez. Szerencséjére voltak reális érzékű s becsületes ismerősei és barátai, akik felnyitották szemét s magukra vállalták helyette a pénzkezelés és megőrzés gondját. Nélkülük talán sohasem valósíthatta volna meg terveit. Mert nem volt számítása s a pénzt sem tudta megtartani.

Axel Munthe senkitől sem kért honoráriumot, a fizetést teljesen pácienseire bízta. Ha valaki elment, hát elment. A legtöbben mégis fizettek s ezek jóval többet adták a rendes honoráriummál. Azt tartotta, hogy nincs értelme sem a számlaküldésnek, sem a felszólításnak.

A szegényeket teljesen ingyen gyógykezeltte. S ezek Rómában — hálájuk kifejezéséül — virágot dobtak magyar lovaktól röptett fogatába.

S amily szertedobált az élete, annyira bővelkedik eseményekben. De az események csak ritkán riport-szenzációk. Sokkal elmélyítettebbek, tehát meggyőzőbbek amazoknál. Ha gyorsított menetűek is, poétaszív érezi őket érzéssel. Egyes eseményei magukban is befejezettek. Egyik kritikusa szerint az írók életük végéig él volnának belőle látva novella-anyaggal. Éppen ezért: lehetetlen végigsorolni a vele megtörtént dolgokat. Csak néhány részt szakítunk ki belőlük.

Indulásának állomása Párizs. De egyben beérkezése is. Az appendicitis-láz mulóban. Európa és Amerika unatkozó, semmittevő nőinek új betegség divatja kell, mely értelmet adjon lézengő létezésüknek. Így kerül felszínre a colitis, melynek mibenlétével az akkori orvostudomány nincsen tisztában. Ennek a betegségnek lesz Axel Munthe egyik legdivatosabb orvosa. „Szerencsére más betegeim is voltak. Es pedig bőven voltak: megóvtak attól, hogy csak sarlatán legyek“ — írja életének erről a szakáról. Kár, hogy az orvosi ipar mai képviselői nem mernek hasonló, nyilvános gyónást végezni.

Egy másik fejezete: Pasteur kísérleteinek kora. Heroikusnak kell neveznünk ezt az időt, mikor Pasteur és segítőtársai félelem nélkül kockáztatták életüket a veszett kutyák kezelése közben — a tudományért; midőn Pasteur egy őrjöngő, buldogg torkából üvegcsővel maga szivott fel néhány cseppet a halálos nyálból. Ki tudná elfelejteni ebből az időszakból annak a hat orosz parasztnak szörnyű históriáját, akiket egy farkas veszett farkas mercangólt össze s akiknek borzalmas orditása és üvöltése kihallatszott a Place de Notre Dame-ra is a Pasteur-állomásról? Vagy ki feledné el azt a jelenetet, mikor az operációról elhívott Tillaux, véres köténnyel megjelenik, odalép az összerokadt Pasteurhoz, vállára teszi kezét s reá néz jószágos szemével s midőn Pasteur a muzsikok borzalmas sorsát látva, ezeket mondja: „Nem bírom tovább“ — és kirohan a szobából... „Másnap reggel néma csend volt a kórháznak ama bizonyos szárnyán. Azon az éjszakán fájdalom nélkül vetettek véget a reménytelen halálraszántak életének“ — írja később.

A nagy diftéria-járvány idején otthagyja előkelő pácienseit s napokat, heteket tölt el Párizs szegény negyedében, a türelmes, igénytelen, sokgyermekes olasz családoknál, órákig is eltűnéni egy-egy helyen, egyik gyermek torkát ecsetelve, kaparva a másik után. Hányszor kellett hirtelen operációt végrehajtania alacsony ágyon, vagy az anya térdén, szegény uccaseprő asszisztálásával, siralmas olajlámpa fényénél.

Lappországi tartózkodása alkalmával újsághírből értesül a nápolyi koleráról s gyors elhatározással odautazik, hogy segítsen a szerencsétleneken, akik közül a katonák és részeg beccamortik százakat hajigálnak bele félig elevenen a koleratemető óriási gödrébe. Itt szemtanuja annak a rettenetes képnek, mikor a kengázzal és karbolsavval fertőtlenített csatornákból kitóduló, csupasz, hosszú, vörösfarku, feketefogu s macska nagyságu patkányok őrjöngve, mint a veszett kutyák, száznál több férfit és asszonyt harapnak össze s több apró gyermeket valósággal felfalnak. A patkányok többször is útjába vetődnek. Egy bűzös pincéből pl. irtózáttal kell kirohannia, mert nem tudja már tovább

hallgatni, hogy rágicsálják a patkányok a haldokló leány atyjának rongyokba csavart s falhoz támasztott tetemét.

Az élve eltemetettek kolostorából szintén borzalmas emlékek távozik el. Nem tudván többé önmagán uralkodni, a halott kolostorfőnöknő szobájában magához szorítja az ápolással elfoglalt, fiatal apácát, ki e szót lehelvén: „Pieta.” — Könyörület — rámutat a fenyegetően és irtózáttal reájuk tekintő, halálba dermedő vén főnöknőre s iszonyodó kiáltással kirohan.

A megrendítő és borzalmas képek egész galériáját szaggatja ki ott töltött napjaiból. Ebben a részben űli a Sötétség poézis legfeketebb orgiáit. Olyan a város, mintha egyik éjszaka a másikba folya bele. Tehetetlenül, ájultan, megdermedve hever kifordult belekkel, undokságokkal, fürtelemmel a gyéren megvilágított, kormos falak között a halál dülöngő, majd hirtelen összeeső fekete árnyékaival, visító, ördögi patkányok seregeivel, éjjel-nappal ki-világított, imádkozó templomokkal, részegen tobzódó emberekkel, akik az élet egy-egy percéért mindent odaadnak és mindent elvesznek s a kolerás hullák tizezeivel.

Mig nápolyi képein nincs cseppnyi napfény sem, csak égis felkoromló sötétség, melyben sápadtan libegnek s riadoznak az emberkéz-gyújtotta lángocskák, a messinai földrengés uccarészleteiben a fény legyőzte és elsápasztotta a kedélybe rágódó sötétséget. A nap bujkál a romok és nyomorjelenetek között s az élet diadalmasan gyűri le a halált a derék, keményvágású, kalábriai asszonyban, aki egyik mellén saját, a másik mellén pedig az uccáról felszedett senki gyermekét szoptatja. Vagy kiben ne kelte ne rokonszenvet a kiszabadult fegyencnek és éjszakánként embereket gyilkoló társainak vendégszeretete, mikor a beomlott pincében puha fekhelyet készítenek a kilétüket nem sejtő Axel Munthé-nek vagy mikor élelmet tesznek ki esténként számára s megszorultságában pénzt kölcsönöznek néki. Hát még, midőn egyikük naponta kétszer is eleséget visz, élete kockáztatásával, a beomlott istállóban rekedt, szánalmas kinézésű lovaknak, mert képtelen őket agyonlőni. Munthe oly melegen ír róluk, hogy nem tudjuk őket megvetni rettenetes bűneikért, mert úgy érezzük, hogy megérdemelnék a kegyelmet.

Mig az előbbi képekben a pusztítás és tévelygés képeit rögzíti le vagy szűri át napfényel, lappországi látogatásában a messzi, tundrás Észak szűztiszta, havas világába és annak egyszerű s mégis furcsa emberei közé vezet, hogy a nagyvárosi élet ezer rafináltságától megszabaduljon s frissre, rugalmasra, gyermekire mossa lelkét. Szeme önfeledten issza fel a télre készülődő tundra alkonyati képét, a rózsaszín köd űlte kék hegyeket, a biborszintű hómezőket, melyeken zuzmarás ezüstnyárfák égnak. Nem sokkal odébb sátorlakó nomádokká váltunk s mig odakünn ezer rénszarvas

zárt tömbjére kutyák vigyáznak, benn, a füsttel teli sátorban a lapp Turival mindenféle közben törpékről és óriásokról beszélgetünk.

Ki tudná elfelejteni pl. azt a jelenetet, mikor Turi felesége apró, madárkarmokhoz hasonló kezeivel megfogja Axel Munthe odanyújtott kezét s izgatottra vált hangiejtéssel, régi, babonás kérdéseket recitál „mintha messzi századokba vesző, varázsló, pogány szöveget litániázna s midőn végül riadtan kiáltja Munthe felé: „Vajákos, vajákos!“ Varázsló! „Az uldrák kegyeltje...“ Ugyhogy ő maga is ijedten vonja vissza kezét.

A lappországi fejezet önéletrajzának egyik legszebb s legköltőibben megírt része. Andersen, a mesemondó, Andreas Haukland, Knut Hamsun, Linnankoski s az észak többi legnagyobb írói jutnak eszünkbe, mikor végigbarangoljuk vele a hazátlan lappok földjét. A lapp tundra tájhangulatai elmulthatatlan bera-kódásuak maradnak s alakjai annyira közelünkbe hozottak, hogy úgy érezzük: mi ültünk velük együtt a tegnapi szobájában. Nem is tudjuk őket elfeledni, hiszen saját szemünkkel láttuk, kezünkkel tapintottuk, hangjuk még most is fülünkbe cseng. Bizony élő emberek voltak, akiknek emléke nem fog elmúlni, mintahogy nem fognak megöregedni Andersen meséi sem, mert lelkük nem a pillanaté, hanem az időé.

S Munthe szerény eszközökkel lopja szeretetünkbe embereit és állatait, az ember testvéreit. Néha csak egy-két jelzőt hajlít felénk s azok, mint éles késpenge, úgy furódnak emlékezetünkbe, élő, elmulthatatlan alakot formálva... Máskor megelőgszik egyetlen mozdulat érzékeltetésével s az ember képszerűen rajzolódik ki előttünk. Írásán sehohsem érezzük a csinátságot, a verejtéket, vagy a teremtés gyötrelmes vajudását. A kalapált forma távol áll tőle. Gondolatai szinte anyameztelenen kerülnek papírra, de születésük cicomátlansága és sajátos vérkeringésük, melyet a jóság szíve dobogtat, le nem törölhetik róluk az axel-munthei bélyeget.

Vannak azonban alakjai, akiknek megjelenítését elhanyagolja. S ezek az alakok mégis élnek, mégis különálló egyéniséget szuggérálnak. Szabatosan talán úgy fejezhetnők ki magunkat: egyes alakjait látjuk, a többit pedig érezzük. A zergejárásu, festői öltözékű Risztint vagy a Billy majma társaságában dorbézoló vén Campbell doktort pl. sohasem felejthetjük el, mert szemünkkel is láttuk őket. De ugyanúgy megmaradnak emlékezetünkben a nagy Charcot professzor vagy Lars Anders apó is, mert az érzésen keresztül szívárgott át lelkünkbe egyéniségük.

Axel Munthe amily keresetlenül ír, épúgy nem szereti alakjait igazságellenesen beállítani. De, hogy valaki igazságos legyen, annak ismernie kell az embereket, nagyon jól ismernie. Munthe kivételes pszihológus volt s mint ilyen megértette az embereket.

Tehát nem kellett őket torzítania. Ennélfogva kevés antipatikus alakkal találkozunk. Mert a megértés sok mindent megbocsájít. Vannak azonban cselekedetek, melyeket nem tudunk megbocsájtani, mert nem találunk rájuk semmiféle mentséget, csak a kapzsi gonoszságot. Ki tudná rokonszenvesen megrajzolni madame Raquint vagy a titkos mütétek orvosát? Természetes, hogy Axel Munthe sem adhatott feloldozást. De ahol csak tehette, igyekezett magyarázatot keresni az emberi cselekedetekre. Nem a szimpátiakeltés művészetéért, hanem az igazságért. (Bár az igazság keresése, mint pl. Ibsennél is, összeesik a legmagasabbrendű művészettel). Bármennyire is eltévelygett pl. Charcot a hipnózis országában, mégis csak tisztelni tudjuk. S hány hírneves orvosnak volt hasonló tévedése. Legtöbbször azért, mert neve nagyságában makacsul ragaszkodott egy-egy tévesen felállított hipotézishez. Emberek vagyunk! — halljuk könyvének minden eseményéből. Jóval, rosszal megáldottak és megverték. Amit csináltunk, sokszor elfitélendő. Sarlatánok voltunk. Nem egyszer éltünk vissza az emberek bizalmával... „Ha divatos orvossal találkoztok, biztos távoiságból, óvatosan figyeljétek előbb, mielőtt kezére biznátok magatokat. Lehet, hogy jó orvos, de sok esetben nem az.“ ... „Könyörtettség nélkül nem lehetsz jó orvos“ — írja másutt. Mert igazságérzete parancsolja. S az igazság a legobjektivebb eszköz a rokonszeny keltésben. Ha azután valaki olyanra talál, akít a lelkiismeret és könyörtettség vezet, annak nevét alázatos tisztelettel emeli a többi fölé. (Tillaux és Erhardt doktorok).

Az esendőket és nyomorultakat sohasem bántja. Milyen részvétellel ír pl. Floretteről, az uccai kokottról. „Nem csókolhatom meg (haldokló leányát) — zokogta — hiszen tudja, hogy tetőtől-talpig meg vagyok fertözve“. Később ugyanez a Florette laudániumot ivott s mikor rátaláltak, görcsösen szoritotta kezével tifuszban elhalt leányának gyermekcipőjét, egy szál hajfürttel.

Axel Munthét kivételes költői tehetségén kívül nemcsak megjelenítési, alak- és jellemábrázolási képessége, pszichológiája és rokonszenykeltési módszere emelték ki az önéletrajzírók sorából, hanem könyvének kimeríthetetlen gazdagsága. A sokfelől összehordott anyag néhány fejezetében túlszűfolttságot idézett elő s történelmi hangú recitálást, a komponálás elhanyagolása pedig többször is visszatérő pongyolaságot. E fogvatkozások azonban mit sem vesznek el az írás értékéből.

Axel Munthe csodálatosan gazdag rezonáló felület. Minderről megvan saját munthei világszemlélete. Könyvét nemcsak poézise szövi keresztül, hanem filozófiája is. Egyik helyen a zenéről értekezik, máshol szobrászatról, építészetről és festészetről, sohasem lagymatag, felszínes készütséggel, hanem mindent mélyebbről fogva.

A halál nagy problémája különösen sokat foglalkoztatja. Egyik bírálója könyvét a halál könyvének mondja. Munthe helyénvalónak találja ezt a meghatározást. „Nem csirázik lelkemben olyan gondolat — írja, — mely ne viselné a halál képét“. ... Már mint fiatal ember, úgy figyeli a halál minden mozdulatát, mintha élő valaki volna. Örök ellenség, akinek gáncot kell vetni, ha más-ként nem, hát legalább azzal, hogy megrövidíti egy-egy szenvedő rettenetes kínlását. Hiába mondja néki egyik vagy másik apáca: nem szabad, Isten ellen való cselekedet. S később mind hozzá-értőbb kézzel húzza keresztül számításait. De győzhet-e, az ember az ösellelenségel szemben? Sokszor eltöprengve a halál értelmé után kutat, néha feleletet talál, máskor ismét eltéved a fekete ösrengetegben, ahonnan nincs üzenet, még a feleletet váró leg-nagyobb filozófusnak sem, mert az orvosi előszobában nincs mit ráírni a fehér lapra. (üzenetvárás a túlvilágról).

S épen a legkedvesebbek azok, akiket a halál kijelöl és örök hallgatásba fektet. Szegény, kicsi John, akit csak a haldoklás ad vissza újra anyjának, a hercegnőnek, mert csak akkor tudja meg, hogy törvénytelenül született, elvesztett kis fiát ápolta anyai érthetetlen szeretettől.

Természet- és állatszeretetről kisebb tanulmányt lehetne írni. A kutyáról és majomról elszórt megjegyzései alapján fel lehetne fektetni a kutya és majom lélektanát.

Mélyen megindító és emberi a majom haldoklásáról szóló néhány sora.

A San Michele öreg ember könyve. Ne keressünk tehát epizódjai és tragédiái mögött mindenáron szenzációt. Öreg ember túl van a szenzációkon. Mintahogy túl van a hívalkodáson is. Bár ő a főhős, személyisége véges-végig leszordinózott. Érdeklődésünket állandóan környezetére sugározza szét.

San Michele a jóság könyve. Munthe jósága és megértése északi: érdes hűvössége mellett is melegebb, maradandóbb, mélyebb. És bölcsőbb, mert öreg emberé.

Axel Munthe legszebb ajándékát a mindig türelmes, vén Paccia-létől kapta, aki az utolsó kenet felvétele után félénken simogatta meg arcát s a következő szavakkal búcsúzott el tőle: „Siete buono, come il mare“. Légy jóságos, mint a tenger. Csak egy ilyen egyszerű, végtelen szívjóságu öreg ember adhatta. Mi nem csodálkozunk e szavakon. A jóság ajándékozta magát a jóságnak. S megértjük művének meleg varázsát, melyet nemcsak poézisével nemesített meg, hanem szentferenci, szelid lelkével.

Axel Munthét a San Michele utáni vágyakozás kergette bele a túlzásfolt aktivitásba. Teremteni, teremteni, remekműbe formálódni! Ez a vágyakozás embermivoltunk legszebb megnyilatkozása. Axel Munthénak meg volt hozzá a feszítő energiája, hogy

e vágyban kiélhesse magát, tehát életét beteljesítse. S ez a beteljesedés nem hozott számára csalódást: az átlépett cél távlatnélküliségét. Ugy tudott élete eredményének örülni, mint a küzdelemnek. S ez az öröm mutatta meg igazán lelkének magasabbrendűségét.

Axel Munthe ma 71 éves.

A vén Maria Porta-Lettere — írja — aki leveleivel harminc esztendőn keresztül 777 föníciai lépesőt mászott meg mezitelen lábaival, most már az égben hordozza a postát, ahol a derék Pacciale békepipáját szivja s még mindig kitekint a végtelen tengerre, mint egykor a san michelei pergoláról. Barátja Archangelo Fusco, a Quartier Montparnasse uccaseprője, a csillagok porát söprögeti az aranyló mezőkön...

„Lars Anders — aki hetedfél láb magas volt birkabőrkabátjában és facipőjében, régen halott már és meghalt a drága Kerstin anyó is, a felesége. De az apró manó, akit keresztbevetett lábbal látott ülni a téhenistálló felett levő padlásszoba asztalán: az még él. Csak mi halunk meg.“

Fejezi be előszavában könyvét.

Szirmai Károly

Hegedüs Lóránt: Gróf Széchenyi István regénye és éjszakája. Budapest. Athenaeum.

Szabó Márton jobbágyi sorban törte az ugart; fia Széchenyi György megnevesítette, hogy egyik legnagyobb papunk legyen, írja Hegedüs, mikor Széchenyi István őseit keresi a történelemben. Ezt a jobbágyot keresi a késő unokában Gróf Széchenyi Istvánban és annak életében.

Hegedüs Lóránt regényes életrajzot írt Széchenyi Istvánról, könyvének oknyomozó anyagát a Magy. tört. társulat elé terjesztette. Ez a könyv mégsem történelem, de nem is regény, hanem a kettő együtt. Igaz, hogy ő maga azt írja: „Regényt írunk... Mi gyöngé erőnkkel nem a történelem korszakos kérdéseit akarjuk megoldani, hanem egyedül az Embert keressük“. (232). Embert keres, meg is találja eszményített hősében, kiből félistent gyúr. Felhasználja Széchenyi kiadatlan naplóit, néhány újabban megjelent történelmi munkát és a már ismert Széchenyivel foglalkozó könyvek nagy részét. Állást foglal Grünwald Bélával szemben, az iskolai történelmekben bemutatott Széchenyit különösen Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél könyvei nyomán kortársai közé és fölé állítja. A kort azonban nem az alépitmény széles

rétege után ítéli meg, hanem a csúcsok fényére és pompájára mutat. A gróf idézett naplójából is több korrajz tör elő és szívrög élénk, mint Hegedűs regényes meseszövéscéből. Acsády és Szabó Ervin könyveit nem találjuk a felhasznált művek jegyzékében, holott úgy a Magyar jobbagyság története, valamint a Társadalmi és pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban jó szolgálatot tettek volna a Szabó Márton jobbagysorsban maradt testvéreinek bemutatásánál. A történelem nem olyan üres, amelynek azt Hegedűsnek Széchenyi köré festett freskói mutatják.

Hegedűs túlsokat foglalkozik Széchenyi szerelmi életével és vafóságos rózsalovagot vezet élénk, Széchenyi szerelmi élete tele van a legtarkább kalandokkal, amelyekben nem mindig grófnők szerepelnek. Ezt a részét Hegedűs nem mutatja be, holott Frankenburg Adolf: Emlékiratok c. könyvében is I. 156. Falk Miksánál is megtalálta volna annak a görög leánynak emlékét, aki Széchenyit annyira elbűvölte, hogy kedvéért megszakítja utazását. A leányt megfesteti és Czonken az ágya fölé függeszti. Keveseől látunk abból a Széchenyiből is, akinek képét Pulszky irta le a Budapesti szemle 1874-iki évfolyamában Jellemrajzok cím alatt. Azt azonban el kell ismernünk, hogy a Pulszky-nál: „önként s öntudatosan halt meg“ gondolatot Hegedűs Lóránt is hangoztatja Falk révedező tapogatódzásával szemben. „Nem elmezavarban lett öngyilkos, nem pillanatnyi örületben, mint annyiszor hallottuk, hanem világos, kérlelhetetlen logikával. Nem kisebbiti Széchenyi alakját, hanem megkoronázza éltét (312). Szeretnők itt felsorolni Halász Imre: Egy letűnt nemzedékének (50. oldalán irt) hét-nyolc bekezdését onnan: hogy Széchenyi István „nem követelte, hogy a nemes ember állami adót is fizessen“ — egészen addig „Csakis az 1836-i törvény korlátozta nagy kegyesen a botozások számát évenként négyre, az egyszerre kiszolgáltatható botütések számát 25-re“. Hegedűs nagy buzgalommal olvasta át Széchenyi kiadatlan naplóit. A közölt szemelvények e regény gyöngyei. Széchenyi hatalmas lelke minden szenvedését naplóinak gyónta meg. Ezek a naplórészletek — így kiszakítva a könyvekből — rendkívül megindítják az olvasót: „Megöltem az én lelkemet az érzéki bűneimmel. Megbánás és vezeklés helyett a bűnbe vettem magamat. Ivás, érzéki örömök elnyomták a mélyebb lelki kitöréseimet“. (285. old.) „16 könyvet irtam. Ezeket az ördög diktálta“. U. o. „Es ha azt kérdeznék, mi az a tengernyi bűn, melyben úsztam, ez a feleletem: számtalan nő elcsábítása, legkeményebb szivtelenség szegény emberek iránt, vertem a cselédeimet és én vagyok az oka Saran Gabriella grófné halálának is s én tagadtam meg Kellynek a nyergesnek annak a negyven angol fontnak a megfizetését, mellyel tartoztam neki... mindenek felett álnokságom és képmutatósom“. (287. old.)

Ugy látjuk, hogy Hegedűs Lórántot még sokan fogják követni e nehéz úton. Széchenyi István minden idők emberének problémája lesz. Amíg összes iratai és naplói meg nem jelennek, nem ismerjük ezt a félelmetes nagy lelket, kiből a jónak, nemesnek, fenköltnek érzése úgy össze van keverve az emberi szenvedélyekkel, mint az arany a folyó medrében sárral és iszappal.

Hegedűs Lóránt könyve egyoldalúsága mellett is kellemes olvasmány, szórakoztatva tanít. Kifogásoljuk, hogy a könyvben nem írja le, hogy Széchenyi György miért kapta Lipót császártól a grófságot? Az egész könyvön valami indokolatlan „parasztimádat“ húzódik végig. A Széchenyi Ferencről készült vázlat elnagyolt. Ez meg túlzás, mikor így ír: „a legnagyobb lázadó, kit eddig történetünk ismert gróf Széchenyi István“ (115). Ezt igazán nem mondhatjuk. Hegedűs szótára itt-ott Kemény Zsigmondra emlékeztet: szivbarlang, lángakna stb. Ezt sem írjuk alá, hogy: „Ha nem gróf Széchenyi István lelke tör föl a népből, Magyarországon a jobbágyok fel nem szabadulnak, az előjogok le nem hullanak, hacsak nem egy idegen hatalom beavatkozása által.“ Ez így a történelem meghamisítása a regényhős érdekében. Olvassuk csak el Halász Imre említett fejezetét.

Meglepi az olvasót, hogy Széchenyi 42 kötet naplóját németül írja. Felesége nem tud magyarul és nem érti meg Széchenyit, aki lassan-lassan elhidegül. Szerelme a házassága előtt lángol, — utána elveszti lángját, — ég is, melegít is, — de nem világol.

A pisztoly és öngyilkosság gondolata végig kíséri Széchenyit egész életén át. (149, 153, 217, 253, 255, 283 old., hogy csak néhány oldalt említsek).

Az az állítás is túlzás, hogy Széchenyi mindig mást lát, mint a többiek...

Bánk Bánról mondott véleménye legjobban mutatja, hogy milyen messze sodródott nemcsak Tiborctól, hanem Szabó Mártontól is, ő bizony arisztokrata volt tetőtől talpig. Hegedűs Lóránt újra Széchenyire terelte az emberek figyelmét, ebben van könyvének érdeme. A könyvben levő sok sajtóhiba néha az értelmet is megzavarja.

Polácsi János

Prohászka Ottokár: Soliloquia

Bp. Szent István Társulat. I. kötet

Egyedülálló ember, ki tekintetét az égre veti. Nincsenek barátai. Egy jóbarátja sincs. Huszonötéves korában ezt írja naplójába: „Ó, ha volna barátom, ki támaszom lenne“. (1833. I. 30). Ekkor még nem tudja, hogy „minden léleknek más a világa, vajamennyi léleknek túlvilág a többi lélek“. (Nietzsche). De azt már tudta, mert érezte lelke mélyén, hogy a nagy lélek soha sincs egyedül, hiszen rajta keresztül nyúl bele az Isten a világba. Később ezt ki is fejezi: „Ugy látjuk, hogy Isten kiváló egyéniségek által közlekedik velünk, amennyiben irányítja az egész emberiséget. Ilyen, azaz egyetlen, de azután küldetéssel megbízott egyéniség Krisztus“. (1911. VII. 11).

Küldetését korán felismeri. Egyenes vonalban emelkedik. Legfőbb tekintély előtte az egyház. Naplója iskolapéldája annak a közhellyé szürkült mondásnak, hogy az elégedetlenség a haladás alapja. Prohászka, mint azt a naplója mutatja alapjában elégedetlen nemcsak önmagával, de még jobban a világgal. Mind a kettőt meg akarta javítani.

Mit tett ebben az irányban önmagával... Tudta, hogy a tétlenség a degenerálódás kezdete... Folyton dolgozott. Állandóan el volt foglalva. Tanult. Tanulmányairól nem ír. Teljesen hallgat gyermek- és ifjukuráról. Nem látjuk a legfontosabb évek fejlődésében. Huszonharmadik évében van, mikor az első lapokat írja naplójában. Már tudja, hogy mit tanít az Egyház és ő e tanításnak győzelmére esküszik. Tudja, hogy „Mikor az antik világnak alapul szolgáló egész életfelfogás hajótörést szenvedett, a kereszténység jelent meg a porondon s forradalmasította a szellemeket oly menész, sajátos és nagyszerű módon, amely páriját ritkítja a történelemben“. (Ferrero). De most már nem szabad ezt folytatni. Így ír: „Elöttem az tisztán áll, hogy a katolikusok forradalmat nem csinálhatnak s nem csinálnak s nem fognak csinálni.“ — Ő a belső ember átalakítását sürgeti. Évente elvégzi Loyolai szt. Ignác lelkigyakorlatait. Ilyenkor sokat ír a naplójába. Látjuk, hogy milyen aprólékosan figyel nemcsak a lelket, hanem a külsőt is.

„Egyszerűen és mégis méltóságosan kell föllépnem“. (1832. VIII. 19). „Mindenekelőtt nagylelkűnek és fennszárnyalónak kell lennem. Ez az egyedüli megengedhető lelkület és érzület, mellyel az Uristenhez közeledhetem, mindig ruganyosnak, mindig késznek, soha pigramasszanak lenni“. (1835. VII. 4). És ezt gyakorolja. Nehezen megy. Még 30 éves korában is ezt írja: „Semmiesetre sem vagyok megelégedve magammal“. (1838. II. 24). „Délben és

este keveset enni“. (1894. VIII. 2). „A kín az edz“ írja két nappal később.

Maga van. A Germanicum Hungaricumban mindenki maga. Még barátkozni sem szabad. Mindig mással kell sétára menni. Egyedül, szemben az Istennel, akit olyan mély hittel és szenvedéllyel keres. „Szent akarok lenni minden áron, utamról még nem határoztam“. (1881. X. 18). Mintha megtalálná: kész vagyok minden percben belépni Jézus társaságába“. (1882. X. 17). Ez a gondolat elkíséri a püspöki palota küszöbéig. De úgy látszik, hogy nem tőle függött csupán e gondolat megvalósítása, mert később így ír: „Ha tőlem függne egyet gondolnék s mennék jezsuitának“. (1887. VIII. 22). „A Jézustársaságba akarok belépni“. (1890. I. 10). Jó pap akar lenni. Á tökéletes mester képe léleg szeméi előtt. „Jézus, csókolom lábaidat földre terülve, csókolom kezeidet“. (1881. X. 30). Az Istent keresi. Egész életét állandó Isten-keresés. Tudja, hogy „Senkire sincs szüksége a végtelen Istennek“. (1882. IX. 21). „A végtelen Isten miképp lett ember, hogy lehetett azzá, fölfogni képtelen vagyok“. (1889. VII. 26. dőlben). „Kifeszítettem a mellemet, ropogott a csontom bele, úgy kíváncsoztam az örökkévalóságba“. (1890. I. 10.) és még 18 év múlva is kitör belőle: „Olyan vagyok, mint aki meg nem találja helyét; de azt gondolom, hogy inkább ott van helyem, ott a Jézus társasága tiszta, fönséges légkörében“. (1893. VIII. 8). De nem megy. Tovább keres és tépelődik. Igen sokat töpreng az Istenről, a világról, hitről, papságról, a társadalomról. Az égre tekint és így kezdi imáját: Te nem-etlen szellem, férfi és nő, anya és szüz egyben, te Isten, Istenem — etc. (1911. VII. 22).

A következő években csüggedten írja: „Kár, hogy az Isten szépségéről semmi fogalmunk“. (1913).

Két esemény hatott rá végzetesen. Az első akkor érte, mikor indexre tették műveit. Erről így ír: Tragós. Balschof. Vivát! (Itt nyaralt). Keserves hónap; 11-én (1911, június) kézhez vettem egy kis nyomtatványt, nem tudom, ki küldte; alighanem a nuncius. Kinyitom, hát mintha tiszta kék égből a villám csapott volna belém, olvasom, hogy indexre kerültem: Az intellektualizmus túlhajtásai. A modern katholicizmus s az Egyházi közlöny egy cikke. Csak a naplóban védekezik az intellektualizmus túlhajtásai szellemében. „Az anarchiát a filozófia hozta ránk, mely teljesen kompromitálta az észet, mely sarlatánokat s szajakrobatákat léptetett változatos műsorban a deszkákra“... „Én megtettem amit kellett tennem, alávettettem magamat“. (219. old.) Még sokáig háborog. Aug. 11-én még így ír: „Az a nagy ember, aki a maga idejének formájában szolgálja az ideált“. A belső ember ide jutott. Később látni fogjuk, hogy a háború még jobban meg fogja rázni. Az a gondolata, hogy jezsuita akart lenni nem idegen a legnagyobb

szellemeknél, — „aki egy eszméért lelkesedik, írja Kierkegaard naplójában — és azt meg akarja valósítani — az jezsuita“. (I. 50). Szent Ágoston is a pusztába akart vonulni, remete akart lenni. Az emberek mindig vigyázzák azokat, akik túlságos messzire látnak. Reá is illenek Babits szavai, melyeket Adyról mondott: „a próféta átka szörnyű magányosság, kivált ebben a szomorú országban, mely oly nehezen érti prófétáit“. (Gondolat és írás 279). „Ez a nemzet legnagyobbjait szokta meggyötörni, hogy sirva keresse őket, mikor már nincsenek“. (Szekfü Gyula). Epiktetes bölcs tanácsa, hogy „Ne akarjunk a dolgok természetén változtatni, mert az lehetetlen és haszontalan, hanem igyekezzünk olyanoknak venni őket, amilyenek a valóságban és idomítsuk hozzá lelkünket“ — nem a Prohászka-féle lelkeknek szól.

Ő nem tud beletörődni a világ állapotába. „Én meg vagyok győződve a helyzet iszonyu veszélyei és a társadalmi romlás következtetéséről. Tudom, hogy idegen a hit és az erény a földön a világ és a papság előtt. A papság elveszté a fogalmakat az életről, amint annak lennie kellene és tréfába nézi a rengeteg pusztulást s még nagyobb vést, mely közeleg“. (1833. X. 7). „Hogy nálunk az egyház ellen való harc nem lesz akutabb, azt nem kell tulajdonítanunk elvi barátságos érzületnek, hanem tehetetlenségnek s azon mély erkölcsi bajoknak, melyeken a magyar társadalom büzlik. A lusta, energiátlan, korrumpált, henye élet adja e bamba türelemnek kulcsát“. (1835. XII. 1). Majd két évre rá: „Nekem a magyar jellem átható, szellemi életre képtelennek látszik; a szellemi törekvések sziklás, gyéren földdel bevont talajra akadnak, nincs benne tápuk“. (1837. III. 13). „Magyarországban nincs élet, mert keveset imádkoznak“. (1838. IV. 27).

A napló azonban nem folytonos, hosszabb megszakítások vannak benne. Évek mulnak el anélkül, hogy egy sort is írna. Máskor, ha tollat fog, — néhány mondattal beéri. Ilyen türesen hagyott esztendőik: 1896, 1897, 1906, 1907, 1917, 1918... Általában többit foglalkozik önmagával, mint a világgal. Majdnem semmit sem törődik az emberekkel. Ebben közel áll Szt. Ágostonhoz, Rousseauhoz... Rousseaura emlékeztetnek a nőkről írt szavai: „Rólam el lehet mondani, hogy nagyon szeretem a nőt, de mindig úgy nézem, mint szent titkot, mint misztikus berket, mint tiszta forrást“. (1914 VI. 9). „Az én kevés sikerem a nők előtt onnan származik, hogy túlságosan szeretem őket“. (Rousseau. Vallomásaim. I. 78). Az igazi szerelmet azonban nem ismerte... Pécsi, utolsó konferencia beszédében, halála előtt ezt büszkén hangzottatta is. „Szerelem hiányában halni meg: rettenetes sors. A lélek megfulladásá“. (Hugo Victor). Ebben a kérdésben könyörtelen. „Jaj de kínos látni a papok bukását s hanyatt-homlok rohanását a nő után. A világiak ezt keményen megítélik; azt vár-

nák, hogy a papoknál ez a pont ne számítson s ha látják, hogy éppen ezen a légyvesztőn mennek tönkre, nagy kiábrándulás s közöny fogja el őket az egyház iránt". (1912. VI. 5).

Sokat elmélkedik és ír, de műhelytitkait nem fedi fel. Általában magasan az emberek mindennapi élete fölött lebeg. A férfiakat, mert úgy látja, hogy nem követik, nem becstüli annyira, mint a nőket. 1914 március 11—13-án Noviszádon is megfordul. „Sok, sok, sok áldással járt ez a munka s legnagyobb kegyelmeket talán én kaptam“.

A világháborúval érte lelkét a második nagy ütés. A háborút gazdag szókincsenek készletével itéli el. Szinte látszik, hogy menyire megrendült. Szinte fél az emberektől. Elfordul tőlük. Figyelme a sajtóra terelődik. A napló már nem a belső ember fejlődésének krónikája. Tettet sürget. „Isten bennünk s általunk tesz tovább“. (1915. VIII. 30). De „a világot nem szeretem; hisz annyi a komédia s piszkos benne. Az emberek testek inkább, mint lelkek s kevés még a szép test is köztük“. (1915. X. 10) írja 55-ik születése napján. Nem hisz a kultúrában és nem átálja leírni hogy: „Bár ami azt illeti, szinte rámkényszeredik a gondolat, hogy a világ az ördögé... Minden ami szent, ördögi lett s ami szép volt az dög lett“. (1915. VI. 18). „Én nem bírok szabadulni attól, hogy az ördög a hasát fogja s úgy röhög a háború és kulturán és filantrópián s ami van még más divat... Pfüj Teufel“. (1915. VI. 30). Valami úton-módon elejét akarja venni a nagy katasztrófának. „Nem védekezem a rémséges gondolat ellen s rámehezédő borzalmas érzéstől írja 1916. I. 1-én, hogy a magyar nem győzhet. Ez a káromkodó nép okvetlenül megadja az árát“. És megindítja a kultura és terror cím alatt összegyűjtött cikkeit az Élet hasábjain. Sokat dolgozik. Különösen a napisajtó ellen ír. „A sajtó — ez a kirakata minden alávalóságnak és ez az arénája minden kegyetlenségnek és kegyeletlenségnek, önzésnek, csalásnak, ez a porondja a canaille-nak“. (222 old.) És ebben megint Kierkegaardhoz jut közel ezen a téren. (Napló II. 37).

Ha Talleyrand azt mondta, hogy az emberek azért beszélnek, hogy leplezzék gondolataikat, Kierkegaard pedig azt mondta, hogy azért beszélnek, hogy leplezzék, hogy nincsenek gondolataik, Próhászka azért beszél, — hogy az embereknek legyenek gondolataik. Különösen a marxizmust támadja és annak követőit a szociáldemokratákat. Szótárának arzenálját vonultatja föl. Túlharsogja az ellenfelet. Még a naplója is tele van a legsértőbb kifejezésekkel. Mintha a reformáció hitvitáit olvasná az ember. Legenyhébb mikor így ír: „Marx Károly s a szocialisták s a nyomukban burjánzó munkaszony és lustaság“. (286). De azért megállapítja, hogy „a kereszténység a jobb s igazságosabb helyzetet sürgeti, de tulajdonképpen bizonyos passzivitás jellemzi a társadalmi vagy politikai

történés igazítására nézve“, mert az egyház „faltörő kos, utat nyitó reform hatalommá nem lesz.“ (1915. XI. 30). Nem lesz... És mégis 1916 IV. 25-én ezt írja naplójába: „elsütöttem a nagy ágyút az Omge gyűlésén s beadtam a földosztásról indítványomat. Nekem ezeket a gondolatokat Malcomes Gyula bécsi külügyminiszteri titkár vagy tanácsos adta, övé az egész terv, én csak egyházi szempontból tettem kifogástalanná...“ Itt szünet állt be. A napló megakad... 1919. július 7-én folytatja: „Új elhelyezkedésre lesz szükség sok tekintetben“... A hangulatra jellemző, hogy Csernoch János „utolsó magyar kardinálisnak mondja magát.“ (316. old.).

Már azt is elismeri, hogy az osztályharcnak van jogosultsága, (1919. VII. 11) „lehetőleg el az államtól... Azon dolgozunk, hogy legyen keresztény demokráciánk“. (1919. VII. 20). Majd ugyanezen hónap 29-én ezt írja: „Itt egy rafinált, romlott, hitetlen s erkölcstelen faj garázdálkodásáról van szó, poloska invázióról, patkány hadjáratról; egy kérdés van, hogyan védekezzünk?“ Szidja a magyarokat. „Soha ilyen buta és satnya népet nem láttam“. (1919. VIII. 2). Szidja a kapitalizmust, melynek „legjellemzőbb képviselői a zsidók“. (1919. VIII. 6). Mindenféleképpen próbál a lelkén könnyíteni. De máris sokat közöltém ebből az igen érdekes naplóból, mely azonban sem Kassáknak, sem Rousseauanak közvetlenségét, sem Kierkegaard mély bölcsességét, sem Schleich humorát, sem Trotskij széleslátását és objektivitását nem mutatja. Még szt. Ágostont sem éri el mélységben és az igazság őszinte keresésében. Tudjuk, hogy sokat dolgozott, gondolkozott; — de amint naplójának I. kötete mutatja 1919 augusztusáig, nem érte el Marcus Aurelius mély bölcsességét és igazságosságát. Egyedül indult el és egyedül is érkezett meg...

Magányos vándor monológja ez a napló. Ha majd a hiányzó évek naplójegyzetei előkerülnek, többet fogunk látni Prohászka lelkéből, — de egészen föl nem tárul az előttünk soha. Sokat leirt, — de sokkal többet elhallgatott. Élete tett volt. Egész életén át a tettet sürgette. Tettekben gazdag életének halovány árnyéka ez a napló.

Polácsi János

Dreißig neue Erzähler des neuen Deutschland

Junge deutsche Prosa — Herausgegeben und eingeleitet von Wieland Herzfelde — Malik-Verlag — Berlin

Németország gazdasági, politikai és társadalmi élete legélesebben rajzolódik íróinak lelkében. Az új idők új írói legjobban látják a német nép testén és lelkén kiütköző változásokat; az emberek különböző társadalmi rétegeinek vagyoni, hatalmi, erkölcsi és vallási eltolódásait; a régi eszméknek, elveknek, szokásoknak

makacs viaskodását az új idők új gondolataival, elveivel és követeléseivel. Wieland Herzfelde ügyes kézzel válogatott össze harminc író: Dreissig neue Erzähler des neuen Deutschland című könyvben (Malik Verlag, Berlin). Ez a kiválogatás tudatos és célratoró. „Tendenciamentes művészet, ahogy azt Herzfelde írja előszavában, — hasonlóan a meddő nőkhöz, elragadó lehet, de termékeny soha“.

Az írók életrajzát is közli, hogy így támogassa az olvasót nehéz útjában az írók lelke felé. Harminc válogatott elbeszélésen keresztül harminc erős ember lelkébe látunk. Majd, mikor föl-emeljük a fejünket és körülnézünk környezetünkön, — minden élénkebben ostromolja érzékszerveinket... Jelentőségében megnő a kirakat, a kényelmesen bebútorozott lakás, a nemvárt gyermek keserves sirása stb. stb.

A Dreissig neue Erzähler bizonyára sok olvasóban fogja felébreszteni a vágyat, hogy közelebből is megismerkedhessék olyan írókkal, mint Baldus, Bauer, Ernst Fischer, Oskár Mária Graf, Hugo Hertwig, Richard Huelsenbeck, Ernst Johansen, Paul Körner, Andreas Latzko (Budapesti született), Veza Magd, Hans Marchwitza, Ernst Ottwalt, Theodor Plirig, Werner Türk, Ludwig Tureck, Franz Carl Weisskopf, Otto Weissbrodt, Friedrich Wolf stb. . . Mennyi ember, mennyi tarka élet. Háború, infláció, munkanélküliség, kóborlás... Az emberre szakadt súlyos megpróbáltatások az érzékszerveket ingerekkel, az agyat gondolatokkal, a szívet soha nem érzett érzelmekkel gyötrik. Harminc lélek tükrében látjuk napjaink problémáit. A német politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok nyíltsága tette lehetővé e művek megjelenését. Elolvasásuk után önkéntelenül felébred lelkünkben a vágy hasonló reprezentatív könyv után, melyben ugyanilyen őszinteséggel ragyogna felénk íróink pompás alakító ereje, célbatörő vágya, jövőbe sugárzó lelke,

Polácsi János

Móricz Zsigmond: Rokonok

(Az Athenaeum kétpengős kiadása)

Vitathatlan, hogy a mai magyar életről senkisé is tud megkapóbb, életesebb képet festeni, mint Móricz Zsigmond. Csodálatos a teremtő ereje: magyar osztályok, típusok, tájak, átkok, hangulatok és jókedvek élnek, zubognak minden írásában, de azzal a megdöbbentő természetességgel, amely okvetlenül gondolkozásra készteti az olvasót. Hova vezet ez az élet? Mi van előtte, mi lehet mögötte?

Móricz Zsigmond eddig — legalább úgy látszott — nem akarta helyeselni, vagy elítélni ezt a magyar életet. Ha tárgyilagossága nem is jutott el a flauberti impassibilité-ig a Parnasse imper-sonnalité-ig, de elfogultságot, szándékosságot nem érezhetett az olvasó. A történet oly egyszerűen bonyolódott, mint maga az élet, alakjain semmi torzító vonást, vagy sötétebb árnyékot nem láttunk, mint amint az a valóságban lenni szokott, az író azt mondta: ilyen a magyar élet, de nem vont le tanulságot az élet-ábrázolásból, semmilyen irányban sem akarta befolyásolni olvasóját. Az olvasó meglepődött a kitűnő életábrázoláson, de azután magára maradt a tanulság-formálással. Homályos problémák nyugtalanították, bizonytalan, otromba árnyékok gomolyogtak a holnap ködkárpitján: valami nincs rendben. Hol van a hiba? Hol vannak a magyar társadalomnak végzetes, mérgező fekélyei? Ezekre nem kaptunk feleletet, ha az eddigi Móricz köteteket letettük.

Legújabb regénye a Rokonok azonban nemcsak megdöbenteti olvasóját csodálatos élethűségével, hanem fel is lázítja a mai magyar élet ellen. Móricz most először elhagyta az ő sajátos impassibilité-ját, most először vádol, akárcsak Upton Sinclair.

A regény szinte összesűriti Móricz Zsigmond írói erényeit, alakjai életesebbek, zamatosabbak, mint valaha, a mese izgalmas és döbbenetes ma, lélekző valóság. S lehet, hogy még a figyelmesebb olvasó sem veszi észre, hogy egyes alakokon több a gonosz árnyék, ha a mese fordulatai minden életességük mellett erőltetettek, célt szolgálnak. Ki venné ezt észre, mikor mindenünnem és minden oldalon az igazi élet lüktet. Mégis az emberek jellemzése, az események beállítása szándékos. A Rokonok végeredményben vádbeszéd, nagyszerű, megrázó vádbeszéd.

Egy tisztakedélyű kultúrtaácsnokból véletlenül városi főjegyző lesz. A naiv ember nem veszi észre, hogy hivatali emelkedése erkölcsi süllyedést követel, mert állásánál fogva akarva-nemakarva be kell lépnie abba az előkelő rablóbandába, amely a várost nyúzza, nyomorítja. Tétován áll meg a sok panama előtt és ostobán azt hiszi, hogy mindent rendbe hozhat. Dolgozni kezd, rendet akar teremteni az Augiász istállóban, programot tervez s maga is beleesik a maffia kelepchéjébe. Mikor az előkelő rablóbanda úgy látja, hogy az új főjegyzővel semmire sem megy, benthagyja a kelepében és könyörületből egy revolvert is ad neki, hogy főbelőhesse magát.

A maffia hatalma, ügyessége és okossága megdöbentő. Ebben lehet, sőt van is túlzás, de Kopjás főjegyző tragikumában már nincsen. Ez a szomorú bukás természetes és szükségszerű. Aki nem üvölt a farkasokkal, azt felfalják a farkasok. A magyar közigazgatásban el kell buknia annak, aki becsülettel, jószándékkal szeretne dolgozni, aki ki akarja szelöztetni a piszkos, dohos, tubákos zúgokat. Ez az igazság borzasztó és lázító.

Kellenek ezek az igazságok, kellenek ezek a fekélyfeltárások, mert csak így formálódhat át az emberi lélek, csak így teremődik meg a jobb, az igazabb, a tökéletesebb világ. Nemcsak Diderot álmódozott egy jobb világról, mikor a nagy enciklopédiát összeállította, hanem a világirodalom minden igazi nagysága, Dante épúgy, mint Shakespeare, Cervantes épúgy, mint Tolstoj. Aki ma a Parnasse, vagy a Praeraphaelite Brotherhood öncélu elefántcsonttoronyába zárkózik, az vagy vak, vagy betegesen és erkölcs-telenül önző.

Ezért Móricz Zsigmond nemes szándékosságát épúgy meg kell becsülnünk, mint páratlan írásművészetét.

Szenteleky Kornél

F. C. Weisskopf: Zukunft im Rohbau

(A jövő nyersépitkezésben) — Malik-Verlag, Berlin

A nyugati nagy államok könyvpiacán, főleg azonban a német könyvpiacon egyre-másra jelennek meg a könyvek a mai Szovjet-országról, ami nem is csoda, az ember mindig szívesen és érdeklődéssel olvasta azokat a könyveket, amelyek egész távoli világokról adnak beszámolót. Ilyen könyv Weisskopfé is, hiszen Oroszország ma távolabb van tőlünk, mint akár Ausztrália, vagy a Csendes Óceán szigetei, mert a Husvét szigeteket csak tengerek választják el Európától, Oroszországot azonban egész társadalmi és gazdasági rendszer.

Epen ezért érdekesek Weisskopf adatai, amelyeket Moszkva fejlődéséről felsorol és ezek között az építkezés nagy arányain túl az új társadalmi berendezkedés érdekel figyelmet. Weisskopf csaknem mindvégig meg tudja őrizni tárgyilagosságát, néhol azonban úgy érezi az olvasó, hogy kissé túloz: így Moszkva prostitúciójának leépítésénél azt írja, hogy a hivatalosan nyilvántartott prostitúáltak száma csak 400. Ezzel szemben a magnitogorski munkáslakások építkezésénél már őszintén megírja a nagy nehézségeket is, amelyekkel meg kell küzdeniök az építkezőknek, a hatalmas munkáslakások, mielőtt még beköltöznének a munkások, máris tetvesek, mert akik építik, azok most jöttek a szteppékről s nincs másutt aludniok, mint az ujonnan emelt házakban. Magnitogorsk, a vastermelés központja ma negyedmillió város, új romantikája és új hősies korszaka most van kialakulóban, de járhatatlanok még az utai és munkáslakásai nyomoruságosak. Akik azonban benne laknak, azok nem sokat törődnek ezzel, mert öket a hit fűti és ezzel a hittel mondják el az írónak, hogy minden szenvedésen túl is felépitik maguknak a várost, amelynek tervei

egyelőre csak álomban, de amellet a mérnökök mappáiban is benne vannak.

Érdekes a könyvnek az Ázsiában önállósághoz jutott kisebbségi népekről szóló fejezete, amelyben a meseszerűség csodálatosan keveredik egybe a ma valóságával. Az oiroi nép, amely húsz év előtt még a régi magyarok példájára fehér lovat áldozott, ma már iskolákat rendez be, könyveket és folyóiratokat olvas, és a pusztai sátorokból, az ajilokból közös munkáslakásokba vonul be. Tényleg nyersépitkezésben van itt a jövő, de a konturok hatalmasak és megdöbbentőek. Oroszország mögül Ázsia emelkedik fel, magasra, igen magasra s szinte látjuk, hogy mindezekén túl, még keletebbre hogyan menetelnek előre a távol keleti imperializmus, Japán katonái, egyre inkább nyugat felé. Ázsia népeinek két imperializmus között kell hamarosan választaniok s ha az ember Weisskopf könyvét elolvassa, úgy érzi, hogy már választottak. Az oiroi nép ma már nem áldoz fehér lovat, mint húsz esztendővel ezelőtt, de a japán festő Sanghajban még vérével fest meg egy képet és küldi el császárnak...

Csuka Zoltán

Az értelem betörése

Graf Hermann Keyserling: Südamerikanische Meditationen — Deutsche Verlagsanstalt 1932 — 384 l.

Ami körülöttünk és bennünk létezik, működik, szenved — az a tehetetlenség törvényének végletesen alávetett természet. Am amit mi úgy a körülöttünk létező világban, mint önmagunk lényében, életében látunk, megismerünk, érvényesítünk — az ettől a vak-siketen szenvedő, rohanó természettől különböző valami. Ez belsőknből indul ki, akár a teremtés, vagyis az értelem által felfogott világ teremtése a „legyen világosság“ isteni parancsa által. Ilyen parancs nélkül nemhogy egyedek és törvények, de még tények sincsenek. Mert csak az összes dolgokat és folyamatokat egy bizonyos egységes szempontból tekintő lény számára vannak elhatárolható tények — a valóságban a történés folyamata szakadatlan, az egész világegyetemben kapcsolatos, nem oszlik élesen széjjel sem térben sem időben.

Az ember teremtő értelmének első megjelenési formája nem éppen eszményi, amennyiben nem más, mint a természetbe az ősfélelem és őshétség prédájául kidobott lény tettetése, hazugsága. Ebből az eredetileg nagyon kezdetleges hazugságból azonban egyrészt játék lesz, másrészt szerep- majd hivatásvállalás, rendszeralkotás, társadalomszervezés, hit és bátorság. Mert semmiféle hitet nem kínál fel a természet készen és a bátorság, a veszéllyel mene-

külés helyett szembeszállás egyenesen természetellenes, bár a faj fennmaradása szempontjából szükséges.

A szellemnek érvényesülése útján a káotikusnak mondható rétegek tömegén kell áttörnie, melyek még az ember természetéből sem hiányzanak. Sőt! Az emberi értelemnek még emlős-állat természete sem egyedüli legyőzendő, igába hajtandó alapja, hanem vannak még eredetibb természetei is: a hulló és még azon túl az ásványi természete. Ez utóbbiakat a szellemes bölcselkedő kivált a délamerikai ember viselkedésében, de már szemkifejezésében is vélte észrevehetni; ez az egyik oka annak, hogy az emberi szellem legeredetibb, legegységesebb kérdéseit éppen „délamerikai“ elmé-
kedésekben tárgyalja. A másik ok, hogy délamerikai kutató útján olyan fáradságokat, ártalmakat, idegfeszültségeket tapasztalt, melyek az általuk okozott igen nagy szenvedések árán a legvárta-
lanabb megvilágításokat, megértéseket hozták.

Az ember értelem-előtti természete kivált a délamerikai ember gana-tényeiben jut kifejezésre. A „gana“ szót a hajlandóság és kedv valamely középértékével, talán „pillanatnyi hajlandóság“-gal lehetne leginkább lefordítani. A gana okozza, hogy ugyanazon ember egyszer csodálatosan erélyes, önfeláldozó vagy kapzsi, más-
kor legyőzhetetlenül rest, minden erőfeszítés jutalmáról előre le-
mondó. Egyszer valódi örömet talál az öldöklésben, másszor a végletekig viszi a mások érzelmének kimélését.

Keyserling nézőpontjai itt-ott, ha csak távolról is, érintkezni látszanak a Spengleréivel, de a Weiningeréivel is. Így midőn szembeállítja a birtoklási vágyat, mely a biztonsági vágy kifeje-
zése és lényegesen nőies vonás — az élvezési, fogyasztási mohóság férfias ösztönével. E mellett készségesen elfogadja a gyermeki lé-
lek, értelem nagyobb alakuló és alakító képességére vonatkozó elméletet, mely szerint egy a maga természeti fejlődési irányának
végpontjára eljutott állapot joggal láthatna az emberben egy egész
életében gyermeteg fokon maradt állapot; a lángelmékre ez még fokozott mértékben áll.

Egy irányt elképzelni és szuggesztív módon másokkal elfo-
gadtatni — ebben látja Keyserling a nagy világvezetők egész titkát, jelentőségét. Napoleonnak egy hatásosan megszövegezett hadiparancsa, Leninnek egy ügyes szólama többet változtatott a világon nagyon sok tehetség emberfölötti munkaeredményénél.

A balti bölcsességiskola-alapítónak ez a legújabb munkája mint olvasmány valóban nem a legkönnyebb; ezen nem lehet olyan kellemesen átröplülni, mint „Európa spectrum“-án, végiglebegni, mint „a bölcsész útinapló“-ján; itt minden szón külön szántó-
munkával kell átvégődni. De aki erre képesnek mutatkozik, az nem fogja fáradságát megbánni.

Farkas Geiza

ből, hanem a jugoszláv-magyar kulturközeledés további kiépitése szempontjából is.

A közönség lelkes éljenzessel és tapssal fogadta a lelkes szavakat, majd Kende Ferenc »Az irodalom műhelytitkai« című felolvasását tartotta meg. A közönség szünni nem akaró tapssal jutalmazta a mindenképpen pompásan felépített és szuggesztív erővel előadott felolvasást.

Szabó Ferenc hírlapíró, Ducsecs Jovannak, a nagy délszláv írónak most megjelent »Álmok városa« című magyarra fordított művéből tartott felolvasást, mely szintén nagy tapsot aratott.

Pasztné Müller Babsy ezután Weber »A bűvös vadász« című operájának »Nem jön a szememre az álom« kezdetű áriáját énekelte nagyszerűen iskolázott és kellemes mezzoszoprán hangján, az ária minden zenei báját és értékét kifejezésre juttatva. A közönség szünni nem akaró tapssal üdvözölte kedvenét, aki ezután Dienzl »Liliomszál« című dalát énekelte el frenetikus tapsvihart aratva.

Szabó Ferencné, Szenteleky Kornél három költeményét szavalta el, kifejező erővel.

Radó Imre, a kiváló regényíró »A perzsa sahnak igaza volt« című novelláját adta elő, nagyszerű készséggel.

Czirák Imre, a humoros novellairódalom főerőssége lépett ezután a felolvasó asztalhoz és »Meggyönt a Kerekes Gábor« című elbeszélését felolvasva, közvetlen kontaktust teremtett meg a közönséggel és a novella felolvasása során számtalanszor ömlött végig a jóízű kacajhullám a termen. Nagy tapsvihar volt Czirák jutalma is.

Csuka Zoltán négy délszláv költőt mutatott be ezután magyar fordításban. Kocsa Miloje »A művészhez« című versének finom elgondolását stílusosan interpretálta, ugyancsak kedves előadásban hozta ki Mitrov Nenád Piano c. borongós hangulatu költeményét. Sok életet és meggyőző erőt vitt Mikics Dusan »Véletlen éneklések« című szírirealista versébe és drámai erővel és hanghatással szavalta el Vasziljevics Zsárkónak, a népszerű és jólismert költőnek »Négerek énekelnek« című versét. Méltóképen fejezte be az irodalmi estet Czirák Imre énekszáma. Czirák dr. Szász, Vértes Károly és a nemrég elhunyt B. Fehér Jenő, a híres dalköltő műveit adta elő olyan közvetlen kedvességgel, hogy a közönség valóságban tombolt a lelkesedéstől. Vértes Károly maga is jelen volt az irodalmi esten és szerzeményének előléklése után a közönség függöny elé szólította a szimpatikus nótaszerzőt s melegen ünnepelte.

A Kalangya első irodalmi estje a magyar sajtóban is nagy visszhangot keltett és úgy a novisádi *Reggeli Újság*, mint

a szubotícai Napló és Jugoszláviai Magyar Újság nagy cikkükben számoltak be az irodalmi estről és méltatták annak nagy jelentőségét. A becskerekeli Híradó a beszámolón kívül külön vezetőcikkben foglalkozott az est nagy jelentőségével. A lap többek között ezeket írta:

Nevezetes volt ez a kultúrest két szempontból is, először, mert ez volt a Kalangya első kultúrestje és általában ez volt talán az első magyar kultúrest Noviszádon. Másrészt pedig mert ez volt az első eset, hogy a jugoszláv hatóságok vezetői hivatalosan résztvettek a magyarság kulturánnapján.

Az első szempontot tekintve az est sikere, a Kalangya erősségét jelenti. A Kalangya az egyetlen jugoszláviai magyar irodalmi folyóirat, tehát magyar kulturánk legnagyobb értéke és büszkesége, s így a Kalangya minden sikere egyben a mi magyar kulturánk sikerét is jelenti.

A Kalangya első irodalmi estje a jugoszláviai magyar közönség körében mindenütt nagy visszhangot keltett és máris megtörténtek a lépések, hogy hasonló estet a közeljövőben VelikiBecskeken, Szomborban és Novivrbászon rendezzenek. Ezek után hamarosan a többi városok magyar társadalmá is megérti a Kalangya estek nagy irodalmi és kulturális jelentőségét és meg fogja hívni szereplésre a Kalangya embereit.

A Jugoszláviai Magyar Könyvtár második kötete, Szigethy Vilmos »A vármegyeház kapujában« című rendkívül élvezetes és színes írásokkal teli könyve a napokban hagyta el a sajtót. A könyv méltatására a Láthatár rovatban még visszatérünk. Ugyancsak a napokban hagyja el a sajtót Farkas Geiza »A fejnélküli ember« című pompás regénye is. Mindkét könyv témája Becskeken játszódik le s hozza ismét közelebb szívünkhez a begaparti kulturvárost és annak lakóit. Farkas Geiza könyvének méltatására szintén Láthatár rovatunkban térünk vissza.

KALANGYA irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő és kiadó Szabó S. Ferenc. — Laptulajdonosok Szabó S. Ferenc és Inotay Béla. — Szerkesztőség: Noviszád, Kralja Petra ulica 30. — Kiadóhivatal: Szubotica, Park Kralja Petra 11. — Előfizetési ára: alapító előfizetőknek félévre 200,—, egész évre 400,— dinár. Rendes előfizetés: Félévre 60,—, negyedévre 30,— dinár, egyes szám ára 12,— dinár. — Előfizetések, negyedévre: Magyarországon 4 pengő, Csehszlovákiában 30 csechkorona. Magyarországi szerkesztő: Fekete Lajos Budapesten L. Tűrek Ignác-u. 48. — Urania (Kömös M.) nyomdai műintézet nyomása, Novi Sad.